

WEG VAN DE HIJGERIGHEID

VERDER MET
KUNSTEN2030

→ Inhoud

Inleiding	4
Artikelen	
→ Jong geleerd, oud gedaan	7
→ Weg van de hijgerigheid	25
→ Terug naar de geest van Leonardo	41
→ Kunst is deel van de oplossing, niet het probleem	55
→ Contouren van een nieuw cultuurbestel	69
→ Haags cultuurbeleid en Brusselse normen	89
KUNSTEN2030	
Op weg naar cultuurzaamheid	104
Epiloog	158
Colofon	162

→ Inleiding

KUNSTEN2030 is een toekomstbeeld. In het voorjaar van 2021 was niets meer vanzelfsprekend. In coronatijd is de noodzaak van kunst en cultuur in ons leven opnieuw ontdekt. Ook werd steeds duidelijker dat het ecosysteem van de culturele en creatieve sector en de onderlinge verbindingen versterkt moeten worden. Er was en is behoefte aan een wenkend perspectief.

Jeroen van Erp, toen bestuurslid van Kunsten '92, bedacht een plan. Hij ontwierp KUNSTEN2030, dat het bureau en het bestuur van Kunsten '92 hebben uitgewerkt samen met in totaal meer dan honderd professionals. Het is een verkenning van de route naar een robuuste en weerbare sector geworden, met als resultaat een schat aan visies, waarden en interventies.

KUNSTEN2030 is het toekomstbeeld van een sector die het vertrouwen geniet van een publiek dat op haar rekent als rijke en onmisbare bron van inspiratie, ontspanning en zingeving. En van een sector die het vertrouwen krijgt van een overheid die haar als partner ziet.

We diepen KUNSTEN2030 verder uit in een reeks artikelen waarin we tot de verbeelding sprekende initiatieven verkennen. Die artikelen, van de hand van Edo Dijksterhuis, zijn tussen september 2023 en mei 2024 digitaal verschenen en nu gebundeld in dit boekje. Achterin is ook het visiedocument KUNSTEN2030 opgenomen. Dit boekje geven we onze leden graag cadeau.

Lees het tijdens verlof of vakantie, laat het op je inwerken en laat je gedachten gaan. Wat in deze uitgave inspireert jou? Maak een beeld van de toekomst van de culturele en creatieve sector. Hoe verhoud jij je tot die toekomst? Welke principes en waarden zijn daarbij voor jou van belang? Welke interventies zijn nodig om daar te komen?

→ Artikel 1

Jong geleerd, oud gedaan

Samenwerken, kritisch denken, op flexibele en innovatieve manier problemen oplossen, zelfreflectie. Het zijn vaardigheden die kinderen en jongeren krijgen aangeleerd om zich staande te houden in de 21ste eeuw. Kunst helpt daarbij als onmisbare aanjager en vliegwiel. Daarom hoort cultuureducatie in het hart van het onderwijs. Maar om effectief te zijn, moeten kunst en cultuur – zoals visiedocument KUNSTEN2030 bepleit – breed en inclusief worden gedefinieerd. En de kinderen en jongeren zelf moeten centraal staan.

Docenten in cultureel diverse achterstandswijken vrezen de dag dat leerlingen terugkeren van vakantie. Ze beginnen het nieuwe schooljaar standaard met een taalachterstand, die door weken hard werken weer moet worden weg-gewerkt, inspanningen die door de volgende vakantie weer teniet worden gedaan. Maar dat is niet zo als leerlingen in de zomer naar een theaterkamp zijn geweest of een dans *summer school* hebben gevolgd. Dan komen ze juist terug met een groter vocabulaire en meer vertrouwen in hun

taalbeheersing dan voor de vrije weken. Dat is niet alleen goed nieuws voor het taalonderwijs maar heeft effect op alle schoolprestaties. De creatieve buitenschoolse activiteiten hebben een positief effect op het algehele leer- vermogen.

Wat voor zomerkampen geldt, gaat ook op voor regelmatig bioscoopbezoek, wekelijkse vioolles of af en toe een bezoek aan een festival. "Kunst en cultuur verrijken het leven en zorgen voor persoonlijke ontwikkeling", weet Walter Groenen, directeur van het Cultureel Jongeren Paspoort (CJP). Maar hij weet ook dat er nogal wat obstakels zijn waardoor jongeren geen toegang hebben tot hetgeen ze recht op hebben.

"De toegang tot informatie is een steeds grotere drempel. Het is vrijwel onmogelijk om grote groepen te bereiken omdat het medialandschap zo gefragmenteerd is en jongeren in hun eigen social-mediabubbel leven. Daarnaast is er de factor tijd. Kunst en cultuur moeten concurreren met andere activiteiten. Om jongeren te verleiden moet je van tevoren goed beschrijven wat ze kunnen verwachten. De huidige generatie is minder bereid moeite te doen voor activiteiten in groepsverband, bijvoorbeeld door iets van te voren te plannen."

Een derde drempel is financieel. Die probeert CJP te slechten met de Cultuurkaart, die sinds 2000 culturele activiteiten voor jongeren tot en met 30 jaar mogelijk te maken. Het ministerie van OCW draagt hier jaarlijks €5 miljoen aan bij, omgerekend €5,25 per leerling, en veel scholen voegen daar nog eens €10,50 per leerling aan toe. Dat is te weinig, vindt Groenen. "Doordat jongeren relatief weinig kunnen uitgeven, werk je veilige keuzes in de hand. Het beetje geld dat er is, wordt besteed aan iets bekends en niet aan het experiment."

"In de ons omringende landen wordt kunstsubsidie veel meer verlegd naar jongeren zelf. Zo investeerde Frankrijk onlangs fors in de pass Culture, waardoor er per scholier €500 beschikbaar is gedurende de gehele schoolcarrière. En in Duitsland krijgt iedere 18-jarige een cultuurtegoed van €200. Als wij op eenzelfde niveau willen opereren, moet de OCW-bijdrage aan de Cultuurkaart vertienvoudigen."

Jongere en maker

Sinclair Bouazo (24)

Sinclair Bouazo is fulltime all-round muzikant en kan ervan leven. En dat terwijl hij op de middelbare school nog een carrière in ICT voor zich zag. “Maar op m’n zestiende had ik plots een liedje in mijn hoofd. Het kostte me twee weken om daar de juiste beat bij te vinden. Na de release had ik binnen de kortste keren 10.000 hits op YouTube. Toen ben ik het serieuzer gaan nemen.”

Bouazo, die optreedt onder zijn voornaam, ging naar de Herman Brood Academie. Hij maakte meteen de sprong naar grotere podia als Ekko, Vredenburg en De Helling en was te zien op hiphopfestival WOO HAH!, nu bekend als Rolling Loud Rotterdam. “Maar ik kan meer dan alleen optreden”, realiseerde hij zich. “Ik ben in de breedte gaan kijken. Ik werd back-up MC en ben me gaan specialiseren in productie.”

Zijn belangrijkste uitlaatklep en professionele verdienste bestaat nu uit het geven van workshops. “Voor de gemeente Nieuwegein leer ik jongeren muziek maken. Soms brengen we dingen uit of resulteert een workshop in een optreden in de buurt. Er mag nog meer gebeuren maar Nieuwegein is geen slechte plek om bezig te zijn met hiphop. En de komende vier, vijf jaar zie ik de regio nog verder groeien.”

Noot van de redactie: Sinclair Bouazo werkt momenteel samen met de organisaties Movactor en Youké en wil zijn jongerenwerk graag uitbreiden. Hij is te bereiken via zijn Instagramaccount.

Opblaasbioscoop

Toen de Cultuurkaart 22 jaar geleden werd geïntroduceerd was er discussie over de kunstvormen waar het budget aan besteed zou mogen worden. Puristen vonden bijvoorbeeld dat film te veel vermaak is. CJP bepleitte echter voor een kunstdefinitie in de volle breedte, dus inclusief film.

Geheel terecht, vindt Cinekid-directeur Heleen Rouw.

“Kwalitatief hoogwaardige kinderfilms snijden ook maatschappelijke thema’s aan op een voor kinderen begrijpelijke manier. De openingsfilm van Cinekid 2023, Jippie No More!, gaat bijvoorbeeld over een jongen met Downsyndroom die voor het eerst verliefd wordt. Vorig jaar werd het festival geopend door Totem, over de elfjarige dochter van uitgeprocedeerde asielzoekers. Dit soort films vormen een aanleiding om het in de klas te hebben over anders zijn en eenzaamheid, maar ook grotere issues als identiteit, jezelf kunnen zijn en zo open kunnen staan naar anderen, los van afkomst of seksuele geaardheid. Zo leren kinderen dat iedereen een mening mag hebben en hoe je die verwoordt.”

Cinekid heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld van een Amsterdams evenement tot een landelijk festival met veertig locaties die jaarlijks 60.000 bezoekers trekken. Buiten de herfstvakantieweek weet Cinekid nog eens 170.000 kinderen te bereiken in samenwerking met scholen en

maatschappelijke partners. “Maar dat kan alleen door zelf actief naar de doelgroep te gaan en aanbod op maat te leveren”, stelt Rouw. “We praten met maatschappelijke organisaties en sleutelfiguren in de wijk, bijvoorbeeld moeders die samen in een schoolapp zitten. Tijdens het festival vorig jaar hebben we een opblaasbioscoop gehuurd waarmee we in Amsterdam-Noord films vertoonden. Dat bleek zo’n succes dat we er nu eentje aanschaffen zodat we door het jaar heen een selectie korte films als bioscoopervaring dichtbij kinderen kunnen brengen.”

Herhaaldelijk contact is onontbeerlijk om met cultureel aanbod impact te maken, benadrukt Rouw. “Het beste is de combinatie kijken, erover praten en zelf doen. Daarom organiseren wij workshops in combinatie met filmvertoningen, waarbij kinderen bijvoorbeeld met een Foley artist geluid leren maken bij beelden of al knutselend een animatiefilm maken. De capaciteit voor dit soort activiteiten is helaas beperkt. Maar met dertig kinderen vier weken lang met film bezig zijn heeft veel meer impact dan een vertoning met aansluitend een quiz voor een grotere groep. We doen beide.”

Het liefst zou Rouw zien dat film onderdeel werd van het schoolcurriculum, ook bij het primair onderwijs. Film-educatie Netwerk werkt daaraan. “Maar scholen opereren traag en staan zwaar onder druk. Het lerarentekort beperkt

hen, hoe graag ze ook willen. Maar cultuur kan ook een instrumentele rol spelen voor leerkrachten, ter ondersteuning van de basisvaardigheden zoals begrijpend lezen.”

Voor het eerst naar theater

Cultuureducatie is geen extraatje of luxe maar hoort thuis in het hart van het onderwijs, vindt ook Jantien Westerveld. “Maar muzikles geven op een school in een achterstandswijk vergt andere pedagogische kwaliteiten dan gymnasiasten interesseren voor dans”, zegt de directeur van de stichting Méér muziek in de klas. “Daarom werken wij ook samen met pabo’s, conservatoria en andere kunstvakopleidingen, om te zorgen dat de mensen voor de klas beter zijn toegerust.”

Het is slechts een van de activiteiten die de stichting onderneemt als aanjager van een landelijk netwerk. Via een waaier aan initiatieven, van tv-shows tot wedstrijden, worden zo’n 1 miljoen kinderen bereikt. Sinds mei is het speelveld in het kader van School & Omgeving nog verder uitgebreid. Deze nieuwe regeling draait om kansengelijkheid en is vooral gericht op de resterende 400 duizend basis-schooll leerlingen die door armoede geen of minder toegang hebben tot kunst en cultuur.

“Kinderen die in armoede opgroeien, krijgen weinig prikkels. Vorig jaar hebben we samen met het Jeugdeducatiefonds en ABN Amro 1500 van deze kinderen naar de musical Aladdin gebracht. Voor de meeste was het hun eerste keer in een theater. Ze komen gewoonlijk niet vaak buiten hun eigen wijk. Op school hadden ze van tevoren een lied ingestudeerd zodat ze konden meezingen met de crew.”

Zo’n musicalbezoek als eerste culturele ervaring maakt vaak diepe indruk en plant een zaadje voor kunstinteresse op latere leeftijd. Maar om het mogelijk te maken, moet Westerveld logistieke knelpunten opheffen, zoals vervoer en begeleiders. Ook het meekrijgen van de ouders is belangrijk. “In sommige culturen is het niet gebruikelijk dat je na school iets creatief doet. Daarom is het belangrijk dat er muziekscholen, dansklassen en buurtcentra in de buurt zijn, plekken die ze kennen en vertrouwen. En het moet betaalbaar zijn. Wat dat betreft kunnen we een voorbeeld nemen aan Luxemburg. Daar is sinds vorig jaar al het naschoolse muziekonderwijs gratis. In Vlaanderen betaalt een ouder voor vrijetijdsonderwijs € 75 per jaar en zijn er fondsen voor de allerarmsten, zodat iedereen toegang heeft. In die landen is de waarde van kunstvakken al veel breder erkend dan in Nederland.”

Jongere en maker

Luna van der Laan (21)

Luna van der Laan begon met *spoken word* tijdens de coronalockdown. "Ik voelde me opgesloten in mijn hoofd en wist niet wat ik met mijn emoties aan moest", vertelt zij. "In mijn telefoon hield ik een dagboekje bij, waarin ik analyseerde waarom ik me zo voelde."

Vorig jaar kwam ze voor het eerst met haar teksten naar buiten. Ze dropte het gedicht *Straatratten* in de WhatsApp-groep van de uitgaansvrienden met wie zij zich "had verloren in feesten" maar die ze nu achter zich wilde laten. "De reacties waren heel verschillend: sommigen snapten het, anderen voelden zich negatief aangesproken. Maar het werkte: ik werd gehoord."

Inmiddels treedt Luna regelmatig op in Studio T, 't Oude Pothuys en House of Hip Hop in Utrecht. Op een speciale Instagramaccount getiteld '*Fleur een end op joh*' combineert de student van het grafisch lyceum haar gedichten met vormgeving. "Ik wil er ook professioneel mee door", zegt ze. "Ik heb me aangemeld voor de open dag creative writing van ArtEZ en kijk ook naar de mogelijkheden om theater te gaan studeren aan de HKU."

Subculturen onder de radar

Kinderen en jongeren zijn niet alleen het kunstpubliek van morgen, zij zijn ook de makers van de toekomst. Maar de ontwikkeling van een deel van hen vindt plaats onder de radar, buiten de officiële instellingen om. Hanna Jansen kreeg er een beetje zicht op toen zij in opdracht van de provincie Utrecht een verkenning deed van de informele infrastructuur. Vervolgens richtte ze samen met Darin Guermonprez het platform VUUUR op om beter in kaart te brengen wat er eigenlijk allemaal gebeurt op het gebied van hiphop en *street culture*.

“Er zijn verschillende redenen waarom hiphop, tegenwoordig een van de grootste culturele stromingen ter wereld, zo vaak buiten beeld blijft. Het persoonlijk overbrengen van kennis is de kern van hiphop: *each one teach one*. Representatie is daarbij belangrijk: hoe er wordt gesproken en hoe je wordt aangesproken. Vaak blijven jongeren bewust in de veilige omgeving van hun subcultuur. Maar op het moment dat ze behoefte hebben door te groeien, moet dat mogelijk en vanzelfsprekend zijn.”

VUUUR geeft antwoord op vragen als ‘hoe kom ik op dat podium?’ of ‘kan ik meedoen aan een schrijfkamp?’. Er zijn inmiddels al zeven VUUUR edities geweest, met ontmoetingen, kennis delen, aandacht voor kleding, eten, optredens en experimenteren. “Hier proberen we ook een brug

te slaan tussen het opkomende en het bestaande, de beleidsmakers en instellingen enerzijds en de jonge makers anderzijds”, vertelt Jansen. “Daarnaast organiseren we schrijverskampen, waarbij vocalisten, producers en soms ook dansers zich technisch en inhoudelijk kunnen doorontwikkelen. En op heel praktisch niveau koppelen we jongeren aan gemeenten met panden die onderbenut worden. Wij betalen gas, water en licht, en zorgen ervoor dat iemand de deur opent en sluit. Zo kunnen hiphoppers uit Amersfoort bijvoorbeeld repeteren in Soest of Driebergen-Zeist.”

Recent opende in Utrecht het House of Hip Hop, in navolging van vergelijkbare plekken in Rotterdam en Den Haag die al twintig jaar bestaan. De Utrechtse variant combineert een hiphop-bibliotheek met ruimte voor dans, showcases, flexwerken, eten, het customizen van kleding, exposeren en het delen van kennis. “Met een vaste locatie zijn wij, maar ook de hiphop zichtbaarder”, stelt Jansen. “Hier komen alle elementen die voorheen losse eilandjes waren, samen onder een dak.

Afgezien van die successen denkt Jansen dat het nog beter kan. “Er moeten meer makers op invloedrijke posities komen. Daarom hebben we net een pilotproject gedaan met Leiderschap in Cultuur en de Universiteit Utrecht. Er moeten van binnenuit nieuwe leiders opstaan.”

De commerciële voor zijn

Er zijn al veel initiatieven om publiek te enthousiasmeren en mobiliseren voor cultuur, zowel lokaal als landelijk. Denk alleen al aan organisaties als We Are Public, Cineville en de Museumjaarkaart. Die zijn stuk voor stuk best succesvol, maar iedereen is het erover eens: de doelgroep is gebaat bij meer samenwerking en misschien zelfs fusie om zo meer impact te hebben.

“Er zijn wel erg veel clubs actief”, erkent Westerveld.

“Iedereen is bezig met zijn eigen opdracht en subsidievereisten. Soms denk ik wel eens: waarom niet al het geld op een hoop gooien? Het kind moet centraal staan, en hoe we dat kind het beste kunnen bereiken.”

Hulp van de overheid is daarbij in sommige gevallen gewenst. Bijvoorbeeld om het aanbod beter zichtbaar te maken, zoals Cinekid-directeur Rouw opmerkt. “Het volwassen filmaanbod is, zeker na corona, zo groot dat de kwalitatief hoogwaardige kinderfilm amper over het voetlicht komt. Subsidies voor distributeurs en filmvertoners zouden kunnen helpen. Maar ik wens ook meer samenwerking met de NPO. Dat is onze natuurlijke medestander, maar de publieke omroep zou nog meer kunnen doen om de kinderfilm te laten floreren op bijvoorbeeld de streamingdienst NPO start.”

En als dat te lang voortduurt, is het een kwestie van tijd voordat marktpartijen in het gat springen. “Big Tech staat klaar om onze functie als culturele marktplaats over te nemen”, constateert CJP-directeur Groenen. “Maar die commerciële partijen zijn altijd uit op winstmaximalisatie in plaats van de ontwikkeling van het individu. Ze zullen inzetten op publieksfavorieten waardoor het kleine en kwetsbare het onderspit delft en het aanbod verschaalt. Daarom moeten wij als cultuursector ons verenigen om een stevig platform neer te zetten, waarvan wij de voorwaarden bepalen. Dan kunnen we iedere jongeren op het juiste moment van het juiste aanbod voorzien.”

Jongere en maker

Daniel/Drowsu (24)

Op het YouTube-kanaal van de Utrechtse Daniel, die liever geen achternaam geeft maar opereert onder de artiestennaam Drowsu, staan professioneel ogende video's van nummers met titels als *Evenwicht* en *Geef Me Tijd*. "Ik wil mensen motiveren en inspireren", zegt de beoefenaar van hiphop storytelling. "Mijn eerste liedjes bracht ik al zeven jaar geleden uit en nu zit ik op één à twee liedjes per jaar."

Hij treedt af en toe op en verdient er een paar honderd euro mee maar kan nog niet leven van zijn muziek. "Doorgroeien is tegenwoordig makkelijker dan vroeger", vertelt Daniel. "Toen ik begon was mijn doel tekenen bij een platenlabel. Maar dat is niet meer nodig. Ik heb vrienden die me helpen met de video's en het fotodesign waarmee ik promotie doe op Instagram en Facebook. Via social media kun je als *independent* doorbreken en een grote markt bereiken."

Professioneel met muziek bezig zijn, lijkt Daniel wel wat, "als artiest, manager of in een studio". Maar hij maakt eerst zijn werk/leeropleiding af. "Ik wil later misschien ook wel met jongeren werken en dat is ook te combineren met muziek."

→ Artikel 2

Weg van de hijgerigheid

De wereld lijkt steeds sneller te gaan, onze attentiespanne krimpt met de dag en we dreigen te bezwijken onder *information overload*. Er is behoefte aan vertraging, ook om helder zicht te krijgen op de extreem urgente problemen van nu, die vragen om langetermijndenken in plaats van symptoombestrijding. In KUNSTEN2030, de toekomstvisie van Kunsten '92, wordt gepleit voor de inzet van kunst en kunstenaars om het Nederland van morgen vorm te geven.

Pieter Omtzigt heeft geen zin in de traditionele verkiezingsdebatten waarbij iedere deelnemer een paar minuten krijgt om een soundbite te produceren. Liever voert hij diepgaande gesprekken over migratie, klimaatbeleid en bestaanszekerheid, zegt de potentiële gamechanger van de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen in een interview met AD. "Dat lijkt me een stuk beter dan de campagne als spelshow."

Omtzigt verwoordt een gevoel dat breder leeft. Binnen en buiten de politiek klinkt kritiek op de hijgerigheid die de norm lijkt te zijn geworden in Den Haag, provinciehuizen en stadskantoren. Politici en beleidsmakers laveren tussen scoringsdrift en burn-out, maar aan langetermijnvisies komen ze niet meer toe. En dat terwijl er behoefte is aan “kathedralenbouwers die het geduld op kunnen brengen om een plan voor decennia te maken”, zoals Frans Timmermans het onlangs verwoordde in de Abel Herzberglezing.

Het langetermijndenken komt echter moeizaam van de grond, constateert Martijn van der Steen, bijzonder hoogleraar bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit. “Hoewel er altijd wordt gezegd ‘regeren is vooruitzien’, is de politiek kortcyclisch en vindt men het moeilijk om voorbij vier jaar te kijken. Beleidsmakers en bestuurders zitten bovendien op een zichzelf versterkend pad, waarbij weinig bijsturing mogelijk is. En hoe langer ze in die groef zitten, hoe vanzelfsprekender de koers wordt.”

Dat zou niet zo erg zijn als de toekomst een stabiele voortzetting van het heden zou zijn. Maar we leven in een tijd van grote, onregelmatige en onvoorspelbare veranderingen. Er vinden overstromingen plaats die onmogelijk zijn volgens bestaande meteorologische modellen, de coronapandemie heeft alle economische voorspellingen naar de

prullenbak verwezen en we kunnen alleen maar gissen naar de ecologische kettingreactie die in werking wordt gezet door de massale sterfte van bijen.

“Toch worden toekomstvisies nog steeds grotendeels ontworpen op basis van het gekende verleden en gevat in de woorden, systemen en kaders van datzelfde verleden”, stelt Van der Steen. “We moeten juist denken vanuit de toekomst en terugredeneren. Kunstenaars en creatieven zijn bij uitstek in staat die onbekende en ongekende toekomst vorm te geven. Dat het niet lukt een langetermijnvisie te ontwikkelen heeft niet te maken met een *lack of information*, zoals sommigen beweren, maar met een *lack of imagination*. Kunst kan ons bevrijden uit de taal en concepten van de oude wereld en een nieuwe verbeelden.”

Ruimtelijke kwaliteit

Ongecontroleerde migratiestromen, de groeiende kloof tussen arm en rijk, de imploderende biodiversiteit, de druk op onze waterhuishouding – de lijst vraagstukken die om meer vragen dan symptoombestrijding is lang. Wat ze gemeen hebben: ze bepalen het uiterlijk van Nederland, hoe onze publieke ruimte is ingericht en wordt gebruikt. Wat die ruimtelijke inrichting betreft, bevinden we ons volgens Lindy Molenkamp op een bijzonder moment. “De meeste infrastructuur in ons land is 50 tot 80 jaar oud, niet berekend op de huidige verkeersstromen en in veel

gevallen gewoon op”, licht de directeur Beheer en Uitvoering van de provincie Noord-Holland toe. “We staan aan de vooravond van grootschalige renovatie en vervanging, waarmee Nederland toekomstbestendig moet worden gemaakt. Bovendien is er een bouwopgave van één miljoen woningen. En moeten al die projecten worden gerealiseerd binnen de stikstofnormen, waardoor compensatie uit landbouw, mobiliteit en industrie noodzakelijk is.”

Hoe Nederland er over 100, 50 of zelfs 30 jaar uitziet is lastig te voorspellen, erkent Molenkamp. “Hoewel het niet ligt vastgelegd in beleidsdocumenten, ben ik persoonlijk van mening dat kunstenaars hier een rol kunnen spelen. In het verleden had je bijvoorbeeld Robbert en Rudolf Das, tweelingbroers die als technisch tekenaars de wereld van de toekomst lieten zien en in sommige gevallen dicht bij de realiteit kwamen.”

Molenkamp is voorstander van het herinvoeren van de percentageregeling, die lange tijd gold voor bouwprojecten van de Rijksoverheid. Vroeger werd dat geld gereserveerd om nieuwbouw te voorzien van kunstwerken, maar volgens haar zou een deel ervan ook kunnen worden ingezet om kunstenaars in een vroeger stadium te betrekken. “Dan kunnen ze meedenken over de vormgeving van de projecten en ook bijdragen aan de daadwerkelijke realisering. Kunst bij snelwegen heeft bijvoorbeeld een belangrijke

functie als markeerpunt en zorgt voor een hogere ruimtelijk kwaliteit.”

“Maar de allerhoogste prioriteit op dit moment is het stellen van prioriteiten”, stelt Molenkamp. “We moeten bepalen welke projecten even kunnen wachten en welke absoluut voorrang hebben. Ook daarin kunnen kunstenaars een rol spelen. Zij kunnen namelijk op beeldende manier inzichtelijk maken wat de situatie nu is en welke problemen er zijn. Daardoor kunnen de verschillende partijen – in het bijzonder burgers en overheden – elkaar beter begrijpen.”

Besmettelijke mindset

Beeldend kunstenaar Arne Hendriks en componist Merlijn Twaalfhoven pakken hun rol als ‘vroedvrouw van de lange-termijnvisie’ al volop. Twaalfhoven richtte zes jaar geleden The Turn Club op om bij bedrijven en organisaties een nieuwe manier van kijken, denken en doen te introduceren. “Wij promoten de kunstenaarsmindset, proberen ons wereldbeeld besmettelijk te maken”, vertelt hij. “Het gaat om het uitstellen van oordelen en interpretaties waardoor je diepere lagen van betekenis en schoonheid ziet, maar ook van ongemak en twijfel. Maar alleen kijken is niet genoeg, je moet de indrukken ook verteren en vervolgens dat abstracte geheel vangen in een overdraagbare vorm.”

Dat vergt oefening en vakmanschap, waarbij de kunstenaar kan optreden als gids. “Met een enkele workshop ben je er niet”, weet Twaalfhoven uit ervaring. “Je kunt beginnen met bijvoorbeeld iedere dinsdagmiddag tien minuten te reserveren waarin alle restricties worden losgelaten. Zie het als R&D. Zo’n vrije ruimte is zeer geschikt om complexe samenlevingsvraagstukken te bevragen. We moeten breken met de bijna religieuze obsessie met efficiëntie, winst, productie en competitie. De prestatie maatschappij is vastgelopen en richt veel schade aan. Maar het ergste is dat we bezig zijn met het stelen van de toekomst.”

Eyeopeners kunnen soms bedrieglijk eenvoudig zijn, weet Arne Hendriks. Als *artist in residence* van het Rabobank Art Lab confronteerde hij bankiers met grafieken waarin de opwaartse pijl negatief rood was gekleurd en de neergaande positief groen. “Voor mensen die altijd alleen maar hebben gedacht in termen van groei is dat heel verwarrend. Een aantal van hen draaide het bord een halve slag. In de gesprekken die volgden bleek dat ze nooit hadden nagedacht over de keerzijde van groei.”

< Een van de beelden waarmee Arne Hendriks werknemers van de Rabobank confronteerde als *artist in residence* van het Rabobank Art Lab in 2019.

Op dit moment is Hendriks voor twee jaar verbonden aan de Wageningen Universiteit waar hij meedenkt over de moeizaam verlopende proteïnetransitie: ondanks het groeiende aanbod van vegetarische opties daalt de consumptie van dierlijke producten niet. In dat kader ontwikkelt de kunstenaar nu miso uit Zeeuwse bonen. “Het is een ‘wat als’-project”, vertelt hij. “Wat als de Nederlanders, die eeuwenlang als enige buitenlanders toegang hadden tot Japan, de miso hadden meegenomen uit Azië. Welke impact zou dat hebben gehad op onze keuken en menu? Op onze leefstijl en identiteit?”

“We werken teveel aan onze omgeving en te weinig aan onszelf”, vindt Hendriks. “We moeten oefenen in anders kijken. Kunstenaars kunnen daarbij helpen, niet door oplossen aan te dragen maar alternatieve perspectieven. Daarom zouden kunstenaars een plek aan de bestuurstafel moeten hebben, om de kunstenaar in de anderen aan tafel wakker te schudden.”

Faalintolerantie en lage lat

Het ontbreekt volgens Hendriks aan voldoende plekken om “te oefenen in lastigheid”. “Door de bezuinigingen van de afgelopen tien, vijftien jaar is de kunst minder zichtbaar geworden. De kunstenaar wordt gezien als buitenstaander of expert, terwijl hij gewoon onderdeel hoort te zijn van het collectief. Kunst is vreemdheid, maar als je niet je dagelijkse portie vreemdheid krijgt, wordt die vreemdheid steeds vreemder en op den duur onbegrijpelijk.”

Ook Twaalfhoven pleit voor meer ruimte voor kunst. “We moeten een gebied claimen waar mensen mogen dromen, niet de noodzaak van creativiteit in een visiedocument verwoorden dat altijd weer moet wijken voor de kwartaalcijfers. Dat lukt bijvoorbeeld in het programma Dialoog en Ethiek van de Rijksoverheid. Daarin wordt gezocht naar ruimte voor belangrijke maar kwetsbare zaken, zoals hoe je omgaat met macht, hoe je tegenspraak de ruimte geeft en hoe ook het hart kan laten spreken als je als ambtenaar

ingrijpt in het leven van burgers. Hierbij worden kunstenaars betrokken omdat het ruimte scheppen voor dialoog en ethiek werkelijk andere talen en werkvormen nodig heeft dan de documenten, beleidsstukken en vergaderingen die ze bij de overheid gewoon zijn.”

Op dit soort voorbeelden na is de ruimte voor utopisch mijmeren, groot denken en visionair filosoferen in Nederland zeer beperkt. Dat heeft iets te maken met de Nederlandse politieke cultuur, zegt bestuurskundige Van der Steen. “We hebben in dit land een lage tolerantie voor falen, dat meteen wordt gezien als mislukken. Terwijl ze zeggen ‘daar kunt u mij op afrekenen’ leggen bewindslieden de lat bijzonder laag, zodat de doelen sowieso gehaald worden. Vergelijk dat eens met de Amerikaanse staat Californië waar de klimaatambities juist krankzinnig hoog zijn gezet – en vervolgens nog worden gehaald ook! Die bijna utopische doelen trekken namelijk innovatieve partijen aan. Het is niet voor niets dat Tesla in Californië zit.”

De oorzaak voor de faalangst en het lage ambitieniveau moet gezocht worden in de afrekencultuur die de afgelopen dertig jaar is ontstaan in Nederland. Van der Steen herleidt dat fenomeen tot het onderliggende principal-agentmodel, waarbij burger en overheid in een verzakelijke relatie staan en alles wordt gemeten met prestatiegerichte indicatoren en kerngetallen. “Dit model is in wezen

Carlijn Kingma maakt grote, extreem gedetailleerde tekeningen die zijzelf omschrijft als 'cartografie van de maatschappij'. Op aantrekkelijke wijze maakt zij complexe systemen en abstracte begrippen inzichtelijk. Zo verbeeldde ze de kapitalistische groeiverslaving als een modernistische Toren van Babel en het geldstelsel als een irrigatiesysteem met serieuze tekortkomingen.

Carlijn Kingma

gebaseerd op een negatief mensbeeld waarin wantrouwen de belangrijkste factor is”, stelt hij. “En het functioneert niet, kijk maar naar de toeslagenaffaire. Bovendien is het bureaucratische systeem van aanvragen, verantwoordingen en beoordelingen extreem duur.”

Volgens Van der Steen zouden we veel beter af zijn met een stewardshipmodel. Hierin erkennen de verschillende partijen dat ze misschien andere ideeën hebben over de oplossing maar wel een gemeenschappelijk doel nastreven. Als nevensgeschikte partijen, dus niet in een hiërarchische relatie, kunnen zij werken aan lange termijnoplossingen. “Maar voordat je dat kunt doen, moet je samen bepalen hoe en wanneer je evalueert, hoe je elkaar aanspreekt op de uitkomsten en wat de sancties zijn. Dat is een gesprek waarin je de relatie ontwerpt. En ook daar kunnen kunstenaars als experts van de verbeelding hun rol spelen.”

Als dat gespreksformat er eenmaal is, kan het echte werk beginnen: het ontwerpen van de toekomst van Nederland. Waarbij we onszelf en elkaar telkens moeten herinneren aan de valkuilen van de kortetermijnvisie, bewust moeten afremmen en ruimte moeten laten voor visionair denken om het schijnbaar onhaalbare binnen handbereik te brengen.

Kunstenaars van de grote greep

Jonas Staal schrikt er niet voor terug zijn kunst 'propaganda' te noemen. Hij is expliciet uit op politieke en maatschappelijke verandering. Hij ontwierp onder andere de *New World Summit*, een alternatief parlement voor partijen die buiten de politieke orde zijn geplaatst. Bij het Amsterdamse *Framer Framed* richtte hij een rechtbank in voor intergenerationele klimaatmisdaden, waar Unilever, ING, Airbus en de Nederlandse Staat werden gedaagd.

Detail uit Jonas Staals werk *Neo-Constructivist Ammonites* (2019)

Claudy Jongstra maakt kunstwerken van gevlite wol van een zeldzame kudde Drentse heideschapen die grazen op haar biodynamische boerderij met verfplantentuin. De natuurlijke verfstoffen kleuren zowel haar kunstwerken als de nieuwe kledingcollectie *LOADS Collection*. Haar monumentale wandwerken en installaties bevatten vaak verwijzingen naar het herstel en behoud van ecologische diversiteit en komen tot stand in samenwerkingen met wetenschappers, boeren, onderwijsinstellingen, en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

Claudy Jongstra | *De Moanne*

Kunstenaars van de grote greep

Renzo Martens werd wereldberoemd door zijn film *Episode III: Enjoy Poverty*, waarin hij Afrikaanse fotografen opleidt om de ellende van hun continent te vermarkten. Daarna stichtte hij midden in de Congolese jungle een kunstcentrum, waar lokale makers geld verdienen om de plantages van Unilever terug te kopen.

Renzo Martens

Joep van Lieshout is een bouwer van alternatieve werelden die vaak een extreme versie zijn van de werkelijkheid. Zo is *Slave City* een consequent doorgedacht systeem waarin de individuele mens ondergeschikt is gemaakt aan efficiënte productieprocessen en niet meer is dan grondstof. Zijn nieuwste werk, *Disco Inferno*, is een petrochemische mallemol die de waanzin van onze energieconsumptie blootlegt.

Joep van Lieshout

→ Artikel 3

Terug naar de geest van Leonardo

De grote vraagstukken van nu zijn te complex om alleen over te laten aan wetenschappers, vinden ook wetenschappers. Samenwerking met kunstenaars kan nieuwe oplossingen, betere vraagstellingen en verrassende inzichten opleveren. In KUNSTEN2030, de toekomstvisie van Kunsten '92, wordt gepleit voor een verregaande en vruchtbare integratie van kennissystemen. Maar niet iedereen heeft toegang tot de middelen voor onderzoek op het snijvlak van kunst en wetenschap.

Leonardo da Vinci stond met één been in de wetenschap en met het andere in de wereld van de kunsten. Vijf eeuwen na zijn dood is zijn geest springlevend. Theo Jansen, die al decennia 'strandbeesten' maakt van pvc-buizen, is door NASA gevraagd mee te denken over een nieuw soort Marslander. Ontwerper Ap Verheggen perfectioneerde samen met SunGlacier Technologies een apparaat dat condens uit woestijnlucht haalt en zo landbouw mogelijk maakt in zelfs extreem droge regio's. En artsen in opleiding van de Radboudumc, Amsterdam UMC en LUMC leren in

workshops met kunstenaars anders kijken, waardoor volgens onderzoek hun diagnostische vaardigheden aanwijsbaar verbeteren. Om de interactie tussen onderzoekers en kunstenaars te stimuleren is aan de Wageningen Universiteit een nieuw platform opgezet. En bij Mediamatic in Amsterdam is samenwerking tussen bèta-wetenschappers en kunstenaars meer regel dan uitzondering.

Ook Sabine Hunnius en Emilie Weisse hebben zich aangesloten bij de groeiende groep wetenschappers en kunstenaars die samen tot nieuwe inzichten komen. Hunnius, professor aan de Radboud Universiteit en directeur van het Baby & Child Research Center in Nijmegen, deelde haar kennis met Weisse, die met *Be Kind* een circusvoorstelling maakte voor toeschouwers die zes tot achttien maanden oud zijn.

“Wij bestuderen jonge kinderen in een laboratorium-omgeving”, vertelt Hunnius. “We laten ze iets zien of ergens mee spelen en aan hun reacties ontleen wij kennis over de vroegste ontwikkeling van het menselijk brein. Emilie stimuleert de aandacht van baby’s op een andere, creatieve manier en heeft een voorstelling gemaakt die ook interessant is voor de aanwezige ouders. Dat is weer van invloed op het gedrag van de baby’s, die tot onze verbazing wel twintig minuten geboeid bleven terwijl ze normaliter na vijf minuten al verveeld raken.”

Voor Weisse was het logisch Hunnius te benaderen voor *Be Kind*. “Voor iedere voorstelling doe ik research dus toen ik het plan opvatte een voorstelling te maken voor de allereerst jongsten, ging ik te rade bij de experts. Ik heb Sabines boek gelezen en leerde bijvoorbeeld dat baby’s zich bewust zijn van zwaartekracht. Intuïtief weten ze dat dingen die de lucht in worden gegooid ook weer vallen, maar door te

Circusvoorstelling *Be Kind* van Emilie Weisse

jongleren doorbreek je dat verwachtingspatroon en vergroot je hun aandacht.”

De voorstelling heeft Hunnius nieuwe inzichten opgeleverd over wat baby's interessant vinden. “Wetenschap wordt altijd gezien als iets rationeels maar is ook een creatief proces. Door naar andermans creatieve proces te kijken, leer ik weer,” vertelt de onderzoeker. En de theatermaker vult aan: “Het gaat om verschillende vormen van kennis. Door die tegen elkaar aan te houden, komen we allebei verder.”

Doordringbaar als een membraan

“Interdisciplinair samenwerken is heel erg nodig om af te komen van de egotripperij en om ook die andere perspectieven juist toe te laten. Het is niet makkelijk maar wel nodig”, stelt Kunsten '92-bestuurslid Meta Knol. Zij zegt dit in het kader van de toekomstvisie KUNSTEN2030. Daarin wordt een voorbeeld genomen aan het Verenigd Koninkrijk waar “een stevige lobby is om ‘Art’ in curricula op te nemen als essentieel lesdomein, naast Science, Technology, Engineering & Math (STEM wordt STEAM). Gevolg is dat kunst gezien wordt als vanzelfsprekend en onmisbaar onderdeel van de maatschappij. Ook in Nederland moet kunst- en cultuureducatie tot de kernactiviteiten van het primair, voortgezet, middelbaar en speciaal onderwijs worden gerekend.”

Hicham Khalidi, directeur van de Jan van Eyck Academie in Maastricht, weet als geen ander dat artistiek-wetenschappelijke kruisbestuiving de toekomst heeft. “Tachtig procent van de ruim 1300 kunstenaars die zich hier jaarlijks melden, kijkt over de grenzen van de eigen discipline heen,” houdt hij het publiek voor tijdens zijn introductie van *Transforming Institutions* – Een pleidooi voor de positieversterking van onderzoek in de kunsten, de presentatie- en discussiemiddag die Kunsten '92, de Jan van Eyck Academie en de Akademie van Kunsten op 14 april 2023 hadden georganiseerd in Maastricht.

De wens en zelfs noodzaak om disciplines te combineren is toegenomen sinds Khalidi bij zijn aantreden als directeur het curriculum heeft toegespitst op de grote transitievraagstukken van onze tijd. “Kunst geeft ons de mogelijkheid om op een andere manier te denken over de wereld, haar te verbeelden en op een alternatieve manier te herscheppen,” stelt hij. “De vraagstukken waar we ons nu mee geconfronteerd zien, zijn complex en behoeven antwoorden die niet éénduidig zijn.”

Als voorbeeld geeft hij het Future Materials Lab, waarin de Jan van Eyck Academie samenwerkt met Central Saint Martins in Londen. “Hier komen ecologie, chemie, politiek en materiaalkennis samen in een zoektocht naar niet-giftige en duurzame materialen. Jesse Adler, bijvoorbeeld,

is zowel ontwerper als bio-moleculair wetenschapper en onderzoekt hoe ze kleurstof kan winnen uit paddenstoelen. En Dorieke Schreurs ontwikkelt een bio-afbreekbare acrylverf in samenwerking met Brightlands Chemelot Campus, het chemisch onderzoekscentrum in Sittard.”

Khalidi zou graag zien dat de academie meer van dit soort onderzoeken initieert en ondersteunt. Maar het ontbreekt hem aan menskracht en – vooral – financiële middelen, waardoor hij uiterst selectief moet zijn. “Binnen het culturele financieringssysteem is beperkt ruimte voor onderzoek. Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie stelt jaarlijks €3 miljoen beschikbaar voor ontwerp onderzoek, maar die regeling is binnen twee dagen overschreven. Bovendien mag je bij het Innovatielab maar één keer aanvragen. Daarna ben je aangewezen op Europese gelden en die procedures zijn niet erg transparant en daarbij nogal arbeidsintensief.

Het is eigenlijk zo dat het initiatief voor discipline-overstijgende samenwerking altijd moet komen van de wetenschappelijke kant. Die heeft toegang tot NWO-gelden. De alsmat groeiende groep artistic researchers, al dan niet met een PhD, staat altijd voor een dichte deur en voelt zich opgeleid voor een werkveld dat niet wordt erkend en daardoor aanvoelt als non-existent.”

Het Future Materials Lab, een samenwerking tussen de Jan van Eyck Academie (Maastricht) en Central Saint Martins (Londen)

“Het is een gefragmenteerd systeem, dat ooit zo is bedacht en waarvan men nu bang is het te verliezen bij verandering,” stelt Khalidi. “Het begrippenkader is verouderd en gebaseerd op een visie waarin wetenschap en cultuur zijn gescheiden. Maar wie naar de hedendaagse vraagstukken kijkt – van energiecrisis en armoedekloof tot bedreiging van de democratie en klimaatverandering – kan niet anders concluderen dan dat alles op elkaar ingrijpt.

Dus moeten er meer schakelpunten komen. De schotten die er nu zijn – tussen cultuur, educatie, wetenschap, bestuur en bedrijfsleven – moeten doordringbaar worden als een membraan. Alleen dan kunnen we optimaal met en van elkaar leren.”

Transformerende inzichten

De Jan van Eyck-directeur schaaft zich dan ook achter het briefadvies dat de Akademie van Kunsten en De Jonge Akademie op 8 november 2022 gezamenlijk stuurden aan Robbert Dijkgraaf, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In die brief pleiten zij voor het oprichten van een fonds voor experimenteel onderzoek tussen kunst en wetenschap, dat vanwege het trans-disciplinaire karakter is afgekort tot KxW. Een pilot van drie jaar zou met een budget van €11 miljoen kunnen laten zien hoe levensvatbaar het plan is.

“Dat bedrag is niet te groot en niet te klein,” vindt componist Micha Hamel, die samen met sterrenkundige Frans Snik voor respectievelijk de Akademie van Kunsten en De Jonge Akademie de drijvende krachten zijn achter het voorstel. “Die € 11 miljoen staat in verhouding tot de grootte van het veld. Het is ook vergelijkbaar met het budget van The Art of Impact, waarmee in 2015-2016 kunstprojecten werd gefinancierd die een overwegend maatschappelijk doel hadden.”

Volgens Hamel zou het zogenoemde pilot-KxW-fonds een eerste stap zijn in het opnieuw verbinden van twee disciplines die millennia lang werden gezien als logische pendanten maar sinds de 19de eeuw gescheiden zijn geraakt. “Vanaf de Tweede Wereldoorlog zijn kunst en wetenschap weer ont-schot. In eerste instantie binnen de eigen discipline: biologie en psychologie gingen samen in bio-psychologie en beeldende kunst en film smolten samen in videokunst. Die ont-schotting gaat alsmaar verder maar de financiële structuren blijven gericht op het bedienen van één enkele partij. Dat is een weeffout die hersteld moet worden.”

Hoeveel behoefte er is aan domein overstijgende financiering blijkt uit de Mingler-avonden van de Akademie van Kunsten en De Jonge Akademie. Snik: “Daar komen wetenschappers en kunstenaars samen en knettert het aan alle kanten. Toen we het Mingler Scholarship toekenden voor het beste samenwerkingsproject, waren er tachtig koppels die een plan indienden. Wij kunnen maar eentje honoreren, met slechts € 10.000. Er zijn nog heel veel meer potentieel vruchtbare combinaties maar op zoek naar financiering lopen ze tegen muren op. Muren die groeien tot in het ministerie, tussen de C en de W. Dat staat echte samenwerking in de weg.”

En die gaat volgens de sterrenkundige verder dan 'een illustratie bij een wetenschappelijk artikel of wat techniek bij een kunstwerk'. "Het gaat om het opereren op de grensvlakken, waar het pas echt interessant wordt", zegt Snik, die wordt aangevuld door Hamel. "Het doel is transdisciplinaire samenwerking. Daarin wordt niet alleen kennis uitgewisseld maar veranderen en vernieuwen de afzonderlijke disciplines zelf ook. Er worden nieuwe inzichten toegevoegd, die transformerend zijn."

Om dit te laten gebeuren is wel enige ruimte nodig. Ruimte voor wetenschappers en kunstenaars om elkaars werkwijze en taal te leren kennen. Ruimte om niet door efficiëntie en potentiële opbrengst te worden gedreven maar door nieuwsgierigheid. "Want alleen dan kunnen verschillende kennistypen op een productieve manier worden geïntegreerd," stelt Hamel. "En dat levert betere, meer flexibele wetenschap en interessantere kunst op," is Sniks overtuiging.

Wereldprimeur voor Nederland

Regelingen als het voorgestelde pilot-KxW-fonds zijn internationaal schaars. Het Oostenrijkse Ars Electronica introduceert kunstenaars bij het nucleair onderzoeksinstituut CERN en in de VS zijn een paar lokale, vaak private initiatieven te vinden. "Nederland kan hierin voorop lopen," constateert Snik. "Maar voor zo'n wereldprimeur is lef van de financiers nodig."

Voor het effect van financiële ondersteuning hoeven beleidsmakers maar te kijken naar Sabine Hunnius en Emilie Weisse. "De inzichten van *Be Kind*, vooral over de dynamiek van toeschouwers in verschillende leeftijdsgroepen, neem ik mee naar mijn volgende voorstelling," zegt de theatermaker. Haar wetenschappelijke partner heeft al een volgend project klaar staan dat voortborduurde op *Be Kind*: een museumtour voor baby's.

Maar dat was waarschijnlijk allemaal niet gebeurd zonder het financiële zetje van het Mingler Scholarship dat *Be Kind* vorig jaar kreeg toegekend, geeft Hunnius toe. "Die ondersteuning, hoe beperkt ook, zet je aan om elkaar te vinden. En het zet de samenwerking in de juiste, gelijkwaardige verhouding, waarin zowel de wetenschap als de kunst allebei echt een rol spelen."

Welke initiatieven combineren kunst en wetenschap nog meer? Een kleine greep uit vele voorbeelden:

- **STRP Festival** Combineert kunst, muziek en design met technologie en wetenschap om actuele maatschappelijke vraagstukken aan te snijden.
- **De Nacht van Kunst & Wetenschap** Interactief festival in Groningen waar de ontmoeting tussen kunst en wetenschap centraal staat.
- **InScience Film Festival** Een van de grootste Europese filmfestivals met wetenschap als onderwerp. Breed randprogramma met debatten, Q&A's, tentoonstellingen en lezingen.
- **Rabo Art Lab & Rabo Artist in Residence** Het hoofdkantoor van de Rabobank nodigt regelmatig kunstenaars uit om met professionals binnen de bank te reflecteren op zaken als groei, cryptocurrency en armoede.

- **TivoliVredenburg Muziekpodium** snijdt in een apart, wetenschappelijk onderbouwd programma maatschappelijke thema's aan, zoals mentale gezondheid of polarisatie.
- **Ogen Wijd Open** Het Radboudumc organiseert sinds 2015 cursussen voor artsen in opleiding die onder begeleiding van kunstenaars anders leren kijken en daardoor betere diagnoses kunnen stellen.
- **RAAAF (Rietveld Architecture Art Affordances)** Experimentele studio die samen met wetenschappers van onder andere TU Delft nieuwe materialen ontwikkelt.
- **Dutch Design Week** Hier komen design, wetenschap en bedrijfsleven samen met innovatieve oplossingen voor de grote vraagstukken van onze tijd. In het Mu Hybrid Art House wordt de toekomst van een transdisciplinair opererende kunst verkent. De naam Mu is afgeleid van het Japanse karakter voor 'synergie'.

→ Artikel 4

Kunst is deel van de oplossing, niet het probleem

Nederland zit op een onontgonnen berg potentie: de innovatiekracht van kunstenaars, ontwerpers en andere creatieve makers. Maar door een veel te enge definitie van kunst en een financieringsstelsel dat niet meegaat met zijn tijd, blijft de potentie van die sector onderbenut. En dat terwijl kunst en cultuur juist een belangrijke rol kunnen spelen in deze tijd van complexe transities en andere grote vraagstukken, zoals ook wordt gesteld in het visiedocument KUNSTEN2030. Vanuit het veld komen negen suggesties die kunnen helpen om de innovatieve kracht van de sector te ontketenen en te komen tot een weerbaar ecosysteem.

Over aanpassingen in het kunstenaarsbeleid wordt al jaren nagedacht. De suggesties en gesprekken die in dit artikel gedaan worden, dateren van vóór de Tweede Kamerverkiezingen 2023. Dat de verkiezingen zijn gewonnen door een partij die in zijn verkiezingsprogramma stelt dat kunst- en cultuursubsidies afgeschaft moeten worden, doet niets af aan de onderstaande tekst die geschreven is voor de verkiezingen. Sterker nog, je zou kunnen beargumenteren dat de beleidssuggesties erbij aansluiten. Geld voor de sector moet immers niet gezien worden als subsidie maar als investering, die een enorme impact kan hebben als het gaat om bijvoorbeeld bestaanszekerheid, armoedebestrijding en herstel van het vertrouwen in de overheid – allemaal onderwerpen die bij de verkiezingswinnaars hoog in het vaandel staan.

Om maar meteen te beginnen met die bestaanszekerheid is de onvermijdelijke boodschap: er moet geld bij. Als antwoord op de slechte inkomenspositie van hen die werkzaam zijn in de kunstsector werd in 2017 de Fair Practice Code geformuleerd, waar eerlijke betaling een belangrijk onderdeel van uitmaakt. Overheden omarmden de code en verhieven hem zelfs tot criterium voor subsidieverlening. Maar dat impliceert wel hogere uitgaven voor door het Rijk gesubsidieerde kunstinstanties, € 34,5 miljoen over de komende vier jaar om precies te zijn. Dat blijkt uit onderzoek dat het bureau PPMC Economisch Advies deed in

opdracht van Kunsten '92 en resulteerde in het rapport Fair Pay dichterbij – Meerkosten van Fair Pay in de culturele sector. Het werd op 15 november vorig jaar aangeboden aan demissionair staatssecretaris van Cultuur en Media Gunay Uslu.

Vijf dagen later stuurde Uslu een brief aan de Tweede Kamer waarin zij € 36,4 miljoen toezegde om eerlijke betaling binnen de sector mogelijk te maken. Dat is goed nieuws voor de instellingen die meerjarig door het Rijk worden gesubsidieerd. Het biedt andere, bijvoorbeeld door gemeenten ondersteunde, instellingen echter geen soelaas.

Ook doet deze bijdrage aan Fair Pay weinig af aan de fundamentele bestaansonzekerheid waar vooral de zzp'ers – het gros van de kunstenaars en anderen werkzaam in de sector – onder lijden. “Als jonge, beginnende kunstenaar is dat niet zo erg”, vertelt Joost Oomen, theatermaker, dichter en schrijver. “Je pakt alles aan en neemt genoeg met weinig. Maar op een gegeven moment wil je je specialiseren en verdieping aanbrengen in je werk, en dat kost tijd. Juist in de periode dat je naar verwachting je beste werk maakt, iets waar je al vanaf je vijftiende of zestiende naar toe werkt, is het extreem ingewikkeld om rond te komen.”

Suggestie 1: Maak Fair Pay in de hele sector – en niet alleen bij de Rijksgesubsidieerde instellingen en Rijksfondsen – mogelijk door om te beginnen € 68,2 miljoen beschikbaar te stellen voor de gemeentelijke component.

Een basisloon, waar op dit moment mee wordt geëxperimenteerd in Ierland, of een vast stipendium voor makers van bewezen kwaliteit zoals Zweden dat kent, zouden een oplossing kunnen zijn. “Een deel van het veld heeft er wel oren naar”, weet Angelique Spaninks, voorzitter van De Zaak Nu, de belangenvereniging voor hedendaagse beeldende kunstinstellingen. “Een basissalaris is denkbaar en het waard om onderzocht te worden. Het is alleen de vraag of Nederland er klaar voor is.”

Suggestie 2: Onderzoek mogelijkheden van een sociaaleconomisch vangnet voor kunstenaars in een precaire inkomenssituatie.

Er zitten ook haken en ogen aan, denkt Liesbeth Bik, voorzitter van de Akademie van Kunsten. “Dat vergt van de maatschappij een totaal andere manier van denken over werk en waarde. Hoe lang moet zo’n regeling gelden? En waarom zouden alleen kunstenaars een basisloon krijgen? De uitwerking is lastig, maar dat er iets van een regeling

moet komen, is duidelijk. Met de afschaffing van de Beeldende Kunstenaars Regeling in 1987 en het einde van de Wet Werk en Inkomsten Kunstenaars in 2012, is dat verdwenen.”

Getrainde hersenspier

Het pleidooi voor meer geld bevestigt in de ogen van sommigen het beeld van de kunst- en cultuursector als een bodemloze put die uit liefdadigheid in stand wordt gehouden. Maar dat is een frame dat de sector neerzet als geïsoleerd hoekje van de samenleving. In die optiek staat financiële ondersteuning gelijk aan subsidie die verdampt, terwijl het een investering is die niet alleen de sector versterkt maar ook bijdraagt aan andere delen van de samenleving en economie.

“We hebben in Nederland de neiging kunst te definiëren als een product, iets waar je een kaartje voor koopt en dat onderdeel is van de kunstmarkt”, stelt Marleen Stikker, directeur van Waag Futurelab. “Dat is een ongelooflijke reductie wat kunst is en hoe het doorwerkt. Kunst gaat over het nadenken over de wereld, die wereld vormgeven en handelingsperspectief creëren. Het varieert van fundamentele vragen stellen tot het ondersteunen van mensen in veranderingsprocessen en het ontwerpen van heel concrete oplossingen. Kunstenaars zijn zeer betrokken op de vraagstukken van deze tijd en dragen bij aan nieuwe visies,

nieuwe perspectieven en praktijken. Gelukkig is de kijk op kunst de laatste jaren iets aan het veranderen. Het feit dat de Tweede Kamer zelf opdracht heeft gegeven voor het Berenschot-rapport *In de schijnwerpers – Groiepotentie voor de culturele sector door bijdragen aan maatschappelijke opgaven* stemt hoopvol. Er is meer oog voor maatschappelijke impact.”

Zelf kwam Waag Futurelab, in samenwerking met Akademie van Kunsten, Federatie Creatieve Industrie en Kunsten '92, met een position paper dat het rapport aanvult met concrete voorbeelden. De crux van de meeste voorstellen: betrek kunstenaars en ontwerpers vanaf een vroeg stadium bij de aanpak van grote vraagstukken, zoals klimaatverandering, maatschappelijke polarisatie en het dichten van de groeiende kloof tussen overheid en burger. Stikker: “Veel van die vraagstukken worden nu benaderd vanuit een economische of technologische hoek, maar gaan eigenlijk over gedrag, ingesleten gewoontes en ideeën over hoe de wereld werkt. Over cultuur dus.”

Suggestie 3: Stel een percentageregeling in bij grote transitiefondsen en regiodeals: bijvoorbeeld 5% maatschappelijk budget voor de inzet van kunstenaars, ontwerpers en andere makers.

Bij de grote transitiefondsen en regiodeals zou een bepaald percentage – 5% bijvoorbeeld – moeten worden gereserveerd als ‘maatschappelijk budget’ waarbij kunstenaars en ontwerpers en andere makers een belangrijke rol kunnen vervullen. Zij kunnen met burgers, wetenschappers en maatschappelijke initiatieven samenwerken aan de weerbaarheid en het oplossend vermogen van de samenleving. Met ontwerpmethodieken, verbeelding en praktische, innovatieve oplossingen. Stikker noemt het programma *Werk aan uitvoering* als voorbeeld. “Dat programma is opgezet naar aanleiding van de toeslagenaffaire en de schadeafhandeling van de Groningse gasvelden. Er is € 2 miljard uitgetrokken om de omgang met de samenleving te verbeteren. Maar dat geld besteedt de overheid nu grotendeels aan zichzelf, terwijl de samenleving ook versterkt moet worden om goed met de overheid te kunnen communiceren en individuele burgers bij te staan. Je zou verwachten dat minstens een kwart van het budget wordt ingezet om de cultuur en de samenleving te versterken.”

Suggestie 4: Zet een landelijke campagne op om deelname van kunstenaars aan maatschappelijk ondernemen te stimuleren.

Omdat de inzet van creativiteit bij dit soort onderwerpen relatief nieuw is, stellen de schrijvers van het position paper voor om flink op de trom te slaan. Een landelijke campagne kan een impuls geven aan maatschappelijk opdrachtgeverschap. Ook zijn ze voor het instellen van een commissie bij de Raad voor Cultuur, die verder onderzoekt hoe kunst en cultuur beter kunnen worden geïntegreerd in maatschappelijke vraagstukken.

Suggestie 5: Stel bij de Raad voor Cultuur een commissie in die integratie van kunst en cultuur in maatschappelijke vraagstukken verder onderzoekt.

“Het gaat om een fundamenteel andere rol en positie van kunst en cultuur, als normaal onderdeel van de samenleving”, stelt Akademie van Kunsten-voorzitter Bik. “Daarom vinden wij ook dat kunst weer een vaste plaats moet krijgen binnen het basis- en voortgezet onderwijs, net als gym. De hersenen zijn immers een soort spier, die je moet trainen en prikkelen om hem niet te laten verslappen.”

Suggestie 6: Maak kunst en cultuur weer vast onderdeel van het curriculum op basis- en voortgezet onderwijs.

C en W dichterbij elkaar

Het huidige kunstbeleid heeft niet alleen te weinig oog voor het maatschappelijk engagement en veranderingspotentieel van kunst, maar heeft nog een blinde vlek. Kunstenaars zijn sinds de invoering van de bachelor-masterstructuur in 1999 steeds hoger opgeleid. Na de kunstacademie doen ze vaak nog een Master-opleiding en in toenemende mate zelfs een PhD. Steeds meer kunstenaars schurken dicht tegen de wetenschap aan en maken geen schilderijen of sculpturen maar doen ‘nieuwsgierigheid gedreven onderzoek’.

“Kunst en wetenschap kunnen heel goed samenwerken en veel kunstenaars en wetenschappers willen dat ook”, stelt Stikker. “Ze delen de nieuwsgierigheid naar de wereld, de onderzoekende houding en de wens om dat praktisch te vertalen. Ze kunnen elkaar versterken, juist doordat ze verschillende methodieken gebruiken.”

“Maar het financieringssysteem is ontoereikend”, vult Bik aan. “Er zijn muurtjes gebouwd rond de disciplines, ook binnen de zes Rijksfondsen, en er is weinig ruimte om transdisciplinair te werken. Zeker de kunstenaars en wetenschappers die zonder ruggensteun van een instelling in het veld opereren, hebben het moeilijk hun projecten gefinancierd te krijgen. De C en de W binnen OCW moeten dichterbij elkaar worden gebracht, en beter samenwerken”

Suggestie 7: Pas toegangs- en toekenningseisen van wetenschappelijke financieringsprogramma's aan zodat ook kunstenaars en ontwerpers aanspraak kunnen maken.

Volgens Bik en Stikker zouden allereerst de toegangs- en toekenningseisen van de wetenschappelijke financieringsfondsen zoals NWO, NWA en CLICKNL moeten worden aangepast. Nu is het zo dat alleen wetenschappers en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven aanspraak kunnen maken op die niet onaanzienlijke potjes. Zo heeft het AI-programma een begroting van € 200 miljoen. Als gewaardeerde experts die steeds vaker actief bij dit soort projecten worden betrokken, kunnen kunstenaars niet putten uit deze gelden en worden ze zelfs gevraagd om hun kennis gratis ter beschikking te stellen.”

Suggestie 8: Zet een interdisciplinair fonds op om samenwerking tussen kunst en wetenschap te stimuleren en faciliteren.

Naast toegang tot innovatiegeld zou er een apart fonds moeten komen dat transdisciplinaire samenwerking mogelijk maakt. De kosten hiervoor worden geschat op € 20 miljoen per jaar, wat eigenlijk heel bescheiden is als je bedenkt wat er met dat geld allemaal gedaan kan worden. “Met dat geld kunnen kunstenaars en wetenschappers zich organiseren, elkaars taal leren spreken en gezamenlijke thema's exploreren”, vertelt Stikker, die het Europese programma Science, Technology & the Arts (S+T+ARTS) als voorbeeld stelt. “Het gaat niet zozeer om een fonds voor individuele projecten, maar om een langdurige programmatische samenwerking tussen kunstenaars, ontwerpers, onderzoekers, universiteiten, culturele instituten en HBO instellingen rond maatschappelijke opgaven. Het gaat om het bouwen van een netwerk, versterking van kennis en opleidingen, een publieksprogramma en jaarlijkse prijzen.”

Meest gecontroleerde euro van Nederland

De traditionele manier van financieren, langs afgebakende grenzen van disciplines, houdt geen gelijke tred met de ontwikkelingen in de kunst- en cultuursector. Maar ook de manier van beoordelen loopt uit de pas. “De cultuureuro is de meest gecontroleerde euro in Nederland”, stelt De Zaak Nu-voorzitter Spaninks. “De wil is er om de manier van controleren en verantwoorden te vereenvoudigen. Maar aan de achterkant heb je nog steeds te maken met de zwaarste accountantscontroles die veel geld en tijd kosten. Bij relatief lage subsidiebedragen wordt al vaak om goedkeurende controleverklaringen gevraagd, terwijl beoordelingsverklaringen ook zouden kunnen volstaan. Dat vinden veel accountants zelf trouwens ook.”

Kern van het probleem is een fundamenteel wantrouwen van beleidsmakers en politici jegens de sector. “Positief gesteld komt daar onder meer een professionaliseringsslag uit voort”, stelt Spaninks. “Want de verantwoordelijkheden worden groter. Dat is op zich niet erg, maar heeft ook negatieve bijeffecten. Zo kost het bijvoorbeeld steeds meer moeite om goede leden voor besturen en Raden van Toezicht te vinden. Die taken zijn door druk op de budgetten vaak ook nog onbezoldigd, maar vragen wel de nodige tijd, kennis en ervaring. En dat staat dan weer verjonging en meer diversiteit in de bestuurlijke laag in de weg.”

“De kunst van nu wordt gekleurd door een enorm getalenteerde generatie fondsenaanvragers”, zegt dichter/theatermaker Oomen op half grappende toon. “Subsidie aanvragen betekent vooral hokjes aanvinken en punten verzamelen. Dat moedigt niet bepaald aan om over je eigen werk na te denken. Veel liever zou ik een essay schrijven over de bedoeling en het belang van mijn werk, kritisch en beschouwend.”

Suggestie 9: versoepel en versimpel het financieringsstel, met name op het gebied van de verantwoording en accountancy die meer over impact dan over cijfermatige efficiëntie moet gaan.

Beoordeling van subsidieaanvragen zou minder kwantitatief moeten en meer oog moeten hebben voor impact die niet meteen in cijfers te vatten is. Stikker van Waag Futurelab pleit ook voor het oprekken van de cultuurnotaperiode. “Dat geeft meer rust. Daar hoort dan wel een goede visitatie bij, aan de hand waarvan ze hun koers kunnen bijsturen. Zo kan een infrastructuur ontstaan die nu ontbreekt in de culturele sector, eentje met langdurige samenwerkingsverbanden en een strategisch onderzoeksprogramma. Als je daarnaast de financieringsmogelijkheden voor kunst en cultuur verbreedt, staat niet iedere vier jaar de existentie van instellingen op het spel.”

→ Artikel 5

Contouren van een nieuw cultuurbestel

Kunst en cultuur zijn in Nederland nog niet van en voor iedereen. Daarom moet het culturele cultuurbestel op de schop, vindt de Raad voor Cultuur. In zijn adviesrapport *Toegang tot cultuur* betoogt de Raad dat het huidige stelsel weeffouten bevat, die sterker aan het licht komen naarmate de wereld evolueert en het bestaande instrumentarium minder aansluit bij nieuwe ontwikkelingen. De combinatie van Basisinfrastructuur en zes Rijkfondsen (Filmfonds, Fonds voor Cultuurparticipatie, Fonds Podiumkunsten, Letterenfonds, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Mondriaan Fonds) zou daarom per 1 januari 2029 vervangen moeten worden door een alternatief.

Kunsten '92 juicht deze aanzet tot verandering toe en hoopt ook dat ernaar gehandeld wordt, zodat er over een paar jaar daadwerkelijk een ander, verbeterd cultuurbestel staat. Het advies van de Raad voor Cultuur sluit in hoge mate aan bij de uitgangspunten van het visiedocument KUNSTEN2030, waarin Kunsten '92 een mogelijke toekomst voor de sector heeft geschetst.

Zo is het pleidooi voor het oprekken van de begrippen kunst en kwaliteit direct te koppelen aan het brede en inclusieve cultuurbegrip dat KUNSTEN2030 voorstaat. Hierin zijn kunst en cultuur relevant voor de gehele maatschappij en hebben zoveel mogelijk burgers toegang.

De regionale spreiding die een belangrijke plaats inneemt in het advies van de Raad voor Cultuur, is ook terug te vinden in KUNSTEN2030. Het visiedocument benadrukt het belang van het ecosysteem, waarin spelers op verschillende niveaus met elkaar verbonden zijn.

De nadruk die de Raad legt op het vereenvoudigen van aanvragen en het vergroten van de toegang tot regelingen, past in de visie van KUNSTEN2030 waarin vertrouwen zwaarder weegt dan verantwoording. De door de Raad voorgestelde Kaderwet om de verantwoordelijkheden en taken van provincies en gemeenten vast te leggen, impliceert ook erkenning van het belang van de cultuursector.

Over de noodzaak van één overkoepelend 'superfonds', waar de zes bestaande Rijksfondsen volgens de Raad in zouden moeten opgaan, wordt binnen Kunsten '92 verschillend gedacht.

De Raad voor Cultuur noemt zijn voorstel een 'prototype', dat nog expliciete invulling behoeft. Kunsten '92 vroeg vijf professionals uit verschillende geledingen van de kunstwereld om er hun licht over te laten schijnen.

Te weinig oog voor de vraagkant

"Ik mis het publiek in het rapport", stelt **Olav Velthuis**, hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam, die onderzoek doet op het snijvlak van economie en cultuursociologie. "En dat is opmerkelijk, want de Raad voor Cultuur stelt juist het aanbodgestuurde karakter van de cultuursector aan de kaak. Vervolgens komt het publiek echter alleen aan bod als het gaat over cultuureducatie en blijft de vraagkant verder buiten beeld."

Dat terwijl het uitgangspunt van het rapport volgens Velthuis absoluut klopt. "De kunstwereld functioneert momenteel op zo'n manier dat grote groepen niet bereikt worden. De Amsterdamse socioloog Abraham de Zwaan constateerde dat al in de jaren '80 in zijn essay 'Kwaliteit is klasse' en het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft het steeds bevestigd. Geïstitutionaliseerde kunst komt vooral terecht bij mensen die hoger opgeleid zijn en meer verdienen. Maar de Raad noemt geen van de SCP-onderzoeken. En het ontbreekt sowieso aan een analyse van de rol die kunstbeleid zou moeten spelen in een veranderend maatschappelijk landschap."

Het voorstel om het kwaliteitsbegrip te verbreden vindt Velthuis 'als socioloog heel interessant'. Maar ook hier mist hij een bepaalde grondigheid. "Amateurkunst en urban culture worden wel genoemd maar commerciële kunst

Olav Velthuis, hoogleraar sociologie aan de UvA

– niet gesubsidieerde musea bijvoorbeeld – wordt niet gethematiseerd en ook de kunstmarkt ontbreekt. Maar een nog grotere omissie geldt de platformisering van cultuur via bijvoorbeeld YouTube, Instagram en andere kanalen waar mensen tegelijkertijd producent en consument zijn."

De Raad hanteert volgens Velthuis een beperkt begrip van de mensen die nu nog geen toegang hebben tot kunst en cultuur. "De roep om regionalisering impliceert dat zij zich bevinden buiten de Randstad. Maar ook binnen de grote

steden worden grote groepen niet bereikt, waaronder mensen met een andere etnische achtergrond. Bovendien wordt een belangrijke vraag niet gesteld: waarom de meeste makers bij elkaar in de Randstad zitten. Sociaalgeografisch onderzoek, hedendaags en historisch, wijst uit dat de clustering van talent een grote rol speelt in de ontwikkeling van creativiteit en innovatiekracht. Ik zou me bij grotere regionale spreiding afvragen wat dat betekent voor die clusters als de spoeling dunner wordt.”

Dat subsidies in de toekomst door één groot fonds zouden moeten worden verdeeld, is volgens Velthuis een slecht idee. “Aan fusies kleven altijd grote risico’s. Er kan een bloedgroepenstrijd ontstaan en schaalvergroting leidt vrijwel altijd tot meer bureaucratie. Het functioneren van de fondsen is bovendien onlangs nog stevig geëvalueerd en het eindoordeel was positief. Waarom dan zo’n ingrijpende operatie? Is het niet beter om één regeling te maken voor iedereen die nu buiten de bestaande regelingen valt? Of geef een van de fondsen expliciet die taak.”

Inzetten op meer innovatie en minder behoud

“Meer dan 50% van de BIS-gelden komt terecht in het westen van het land en ook de rest van de cultuursubsidies zit vast bij grote instellingen die al jaren worden ondersteund”, stelt **Simon Mamahit**, rapper, presentator en beleidsadviseur met wortels in de Nijmeegse hiphop en *spoken word*. **Hedwig Sinnema**, redacteur en zakelijk leider van Danscollectief Arnhemse Meisjes, valt hem bij. “De Rijksfondsen staan te springen om aanvragen uit niet-Randstedelijk gebied. Het probleem is echter dat als één aanvrager uit het oosten zo slim of groot is om aan te vragen de regio daarmee ook ‘klaar’ is.”

Er wordt met een en dezelfde bril gekeken naar aanvragers uit verschillende regio’s, die door hun geografische herkomst misschien minder ver zijn ontwikkeld. Daardoor krijg je een oneerlijke vergelijking.”

Als jonge zakelijk leiders die afgelopen jaar het ontwikkeltraject van De Generator Oost hebben doorlopen, hebben Mamahit en Sinnema veel nagedacht en gediscussieerd over het stelsel van bestel en hoe dat anders kan. Zij kennen de gevolgen van relatieve ondersubsidiëring in het oosten van het land. “We zijn grotendeels afhankelijk van projectsubsidies en daar kun je geen sterke organisatie mee bouwen”, vertelt Mamahit. “De toegankelijkheid van

De jonge zakelijk leiders van *De Generator Oost*, met Simon Mamahit (tweede van links) en Hedwig Sinnema (vijfde van links)

het stelsel bestaat nu vooral uit een uitnodiging om aan te vragen. Maar misschien is het beter te werken vanuit een curatiedegedachte, waarbij er met geoormerkte budgetten voor regio's maatwerk kan worden geleverd."

Dat daarbij een breder begrip van kwaliteit en een meer omvattende definitie van kunst moet worden gebruikt, is volgens Sinnema van groot belang. "Er wordt nu nog steeds teveel ingezet op klassieke kunstvormen. Toen rockband *De Staat* een paar jaar geleden een bijdrage ontving, ontstond daar veel ophef over. Maar dat is precies de

verbreding die we moeten nastreven. Ook om een betere kans te geven aan multidisciplinaire aanvragers die buiten de grenzen van de traditionele disciplines vallen."

Een groot fonds zou daarbij kunnen helpen, denken de zakelijk leiders. "Maar alles staat of valt met de kwaliteit van de adviseurs. Die moeten kennis hebben van nieuwe uitingsvormen, anders blijft het geld gaan naar de partijen die al bekend zijn, met het idee dat het via trickle-down wel bij de kleinere spelers komt. Maar dat heeft nog nooit gewerkt."

"Hetzelfde geldt voor de wettelijke verankering die de Raad voorstelt. Het gaat er niet om hoeveel geld provincies en gemeenten verplicht zijn te spenderen, maar hoe. De kans is groot dat een kaderwet alleen die instellingen beschermt die al jarenlang ondersteund worden. Als er dan bezuinigd wordt – en dat zal waarschijnlijk gebeuren in het 'rampjaar' 2026, als de gemeenten een verwacht begrotingstekort hebben van ruim €1 miljard – gaan eerst de kleintjes eraan. Wij pleiten ervoor dat het stelsel meer inzet op innovatie en minder op het behouden van de bestaande culturele infrastructuur."

"De grote instellingen overleven ook wel zonder of met minder ondersteuning", denkt Sinnema. "Het is tijd voor nieuwe organisaties, nieuwe leiders en een nieuwe invulling van de cultuursector."

Stop de verfijnde vorm van uitsluiting

Gordon Cruden ziet in het advies van de Raad voor Cultuur één levensgrote blinde vlek. "Er wordt gepleit voor regionale spreiding en daar ben ik ook voor", stelt de directeur-bestuurder van Stichting ZO! Gospel Choir. "Maar lokale spreiding blijft buitenbeeld. Als ik kijk naar onszelf in Amsterdam dan hebben wij te maken met een bijzonder scheve verdeling van kunstsubsidie. Wij zitten in stadsdeel Zuidoost, dat met ruim 150.000 inwoners bijna even groot is als Den Bosch of Amersfoort. Toch hebben we hier maar één theater met 167 stoelen en twee of drie gebouwen met een culturele bestemming."

Behalve een gebrek aan culturele infrastructuur speelt ook de relatieve onbekendheid van zijn discipline Cruden parten. Als oprichter van het eerste professionele gospelkoor van Nederland kreeg hij vorig jaar voor het eerst in het veertienjarige bestaan subsidie. Hij juicht een bredere invulling van het kunstbegrip dan ook van harte toe. "Vrijwel al het geld gaat nu naar de klassiek georiënteerde koren en nieuwe genres krijgen geen erkenning", stelt hij. "Dat ligt aan de opvattingen over wat kunst is, maar ook aan de personele invulling van de beoordelingscommissies. De commissie die onze BIS-aanvraag behandelde had bijvoorbeeld één persoon uit de popwereld en verder alleen mensen uit de klassieke muziek."

Gordon Cruden, zakelijk leider van *Stichting ZO! Gospel Choir*

In plaats van 'bredere' invulling van kwaliteit en kunst zou Cruden willen pleiten voor een 'andere'. "Breder klinkt als verwateren en in de praktijk worden dan allerlei vormen van bezigheidstherapie tot de kunst gerekend. De koppeling van kunst aan sociaal-maatschappelijke taken zet bovendien de deur open naar instrumentalisering, terwijl wij puur op onze kunst-inhoudelijke kwaliteit willen worden beoordeeld."

Cruden is wel voorstander van het stroomlijnen van aanvraagprocedures, met minder formulieren en eventueel hulp vanuit Rijksfondsen. “Subsidies aanvragen is inmiddels een professionele bezigheid geworden. Kleine organisaties hebben niet de mensen die dat kunnen en niet het geld om experts in te huren. Zo ontstaat er een vicieuze cirkel waarin al gesubsidieerde partijen goede aanvragen kunnen indienen en hun plek kunnen vasthouden terwijl de anderen achter het net vissen. Zo ontstaat een blijvende tweedeling. Het is uitsluiting op een verfijnde manier.”

Een gezamenlijk loket voor alle fondsen lijkt Cruden een goed idee omdat het de eenduidigheid van de regelingen ten goede zou komen. Maar hij is geen fan van een fusie tot één groot fonds. “Ik ben nog van de Mammoetwet, die alle voortgezet onderwijstypes tot één opleiding moest smeden en daar zijn ze gillend van terug gekomen. Zo’n grote organisatie is te log en verantwoordelijkheden kunnen te makkelijk worden ontweken. Nu kun je afzonderlijke fondsen aanspreken, maar ik betwijfel of je datzelfde gesprek bij een superfonds nog kunt hebben.”

Niveau kunstbeleid lagere overheden moet omhoog

Wat **Roos Gortzak** compleet mist in het advies van de Raad voor Cultuur is een visie op de internationale positie van de Nederlandse kunst. “Dat is tekenend voor deze tijd”, vindt de directeur van beeldende kunstinstelling Vleeshal in Middelburg. “In de nationale politiek zie je een vergrote focus op het eigen land en steeds minder interesse in wat er over de grens gebeurt.”

Gortzak detecteert sowieso een nivellerende toon in het advies van de Raad voor Cultuur, die zij bedenkelijk vindt. “Het pleidooi voor een bredere invulling van het kunstbegrip is problematisch. Zeker in de regio waar weinig kennis is op het gebied van kunst en cultuur. In beleidsstukken van de provincie Zeeland stond bijvoorbeeld ‘schilderijen’ tussen haakjes achter de aanduiding ‘beeldende kunst’. Als je de definitie van kunst op losse schroeven zet, bestaat het gevaar dat het begrip nog verder afneemt en daarmee ook de steun.”

Het oprekken van de begrippen kunst en kwaliteit getuigt volgens Gortzak van “gebrek aan respect voor specifiek opgeleide kunstenaars, kunsthistorici, curatoren en andere professionals. Waarom is er geen vertrouwen in de mensen die hun hele leven al met kunst bezig zijn voor het waarborgen van kwaliteit? Waarom moet iedereen kunnen meebeslissen?”

Roos Gortzak, directeur van beeldende kunstinstelling Vleeshal in Middelburg

Hoewel de Vleeshal volgens Gortzak zonder rijkssteun niet meer zou bestaan, plaatst zij kanttekeningen bij het pleidooi van de Raad voor regionalisering. "Dat een instelling als De Appel buiten het stelsel valt omdat ze is gehuisvest in Amsterdam, vind ik niet goed. Er is een reden waarom instellingen geconcentreerd zijn in grote steden. Natuurlijk is het belangrijk om ook kunst en cultuur in de regio te hebben, maar de vorm moet wel passend zijn. Je kunt proberen in Zeeland artist-in-residence-programma's op te zetten maar je kunt niet verwachten dat de kunstscene in Middelburg groter wordt dan wat qua inwonertal bij de stad past. Wat wel zou kunnen helpen, is een regeling die de pers stimuleert om meer te schrijven over de regio. Door aandacht in landelijke dagbladen worden regionale

kunstinstellingen ook door hun eigen omgeving beter gezien en hoger gewaardeerd."

Medeoverheden houden er volgens Gortzak nogal eens onrealistische verwachtingen op na. "Het niveau van het gemeentelijk en provinciaal kunstbeleid is vaak erbarmelijk. Op het moment hebben we geluk met een kundige en bevlogen wethouder voor cultuur in Middelburg en ook op het provinciehuis waait een positieve wind, maar dat kan zo weer omslaan na de lokale verkiezingen. Met een Kaderwet cultuur ben je er daarom nog niet. Het kennisniveau moet omhoog, desnoods door experts van buiten aan te stellen."

"Een wettelijke verplichting zou gepaard moeten gaan met een percentage en een minimumbedrag dat aan kunst en cultuur wordt uitgegeven. Het zou ook goed zijn als de aanduiding 'subsidie' wordt vervangen door 'investering'. En als kunst niet gekoppeld wordt aan sociaal-maatschappelijke taken. Laat kunst zijn eigen ruimte innemen. Vanuit die vrijheid ontstaat een koppeling die vernieuwender en bestendiger is."

Een versimpeling van de procedures acht Gortzak wenselijk maar niet waarschijnlijk. "Alleen al de instapenissen van de drie codes vergen veel kennis en uitleg. De Raad zou ervoor kunnen kiezen de aanvraagprocedures radicaal te

versimpelen en al die verantwoording eruit te knippen. Dan moet het trackrecord van de aanvrager voldoende zijn om op te vertrouwen.”

“Eén gedeeld loket voor aanvragen zou de stroomlijning van aanvragen kunnen verbeteren. En de samenvoeging van de zes rijksfondsen tot één fusiefonds zou best kunnen werken. Het geld dat wordt uitgespaard door het delen van de backoffice kan dan weer worden geïnvesteerd in de kunst.”

Meer geld voor onderbedeelde regio's

Voor **Fleur Albers**, woonachtig in Overijssel en als beleidsadviseur cultuur werkzaam voor provincie Gelderland, is regionale spreiding het belangrijkste element in het rapport van de Raad voor Cultuur. “Het geld van het rijk gaat voornamelijk naar gebieden waar veel cultuuraanbod is. Dit blijkt uit de landelijke spreiding van instellingen die subsidie vanuit de BIS en de rijkscultuurfondsen ontvangen. In eerste instantie was er voor de periode 2021-2024 bijvoorbeeld geen geld van het Fonds Podiumkunsten voor Oost-Nederland, terwijl er wel degelijk aanvragen gedaan waren. Cultuurmakers in Oost-Nederland hebben ongelijke kansen voor landelijke subsidies. Een systeem van provinciale afdelingen zoals de Raad voor Cultuur voorstelt, zou kunnen zorgen voor een meer evenwichtige verdeling van subsidies.”

In Gelderland, de grootste provincie van Nederland, zetten ze al in op een meer evenwichtige verdeling van provinciale subsidies. “Gebieden als de regio Arnhem-Nijmegen en de Achterhoek verschillen niet alleen wat betreft cultuur en identiteit, maar ook de voorzieningen in deze gebieden verschillen”, constateert Albers. “In provinciaal onderzoek zien we terug dat daar waar relatief veel culturele voorzieningen zijn, er ook meer gebruik van wordt gemaakt. In regio's

waar in verhouding minder culturele voorzieningen zijn, worden die voorzieningen ook gemist.”

Er is daarom vanuit de provincie bewust gekozen om extra te investeren in een toekomstbestendige culturele infrastructuur in alle Gelderse regio's, met specifieke aandacht voor cultuurparticipatie. “Daarbij kiezen we niet voor een uniforme aanpak, maar laten beleidsmakers in de regio's zelf invulling geven aan het gebruik van die middelen.”

Vanuit de gedachte van één overheid is Albers voorstander van het beter onderling afstemmen en uniformeren van regelingen. Dat zou volgens haar de toegankelijkheid vergroten. Zo zijn de huidige regelingen vaak gericht op óf amateurs óf professionals. “Dat zien we in Gelderland, waar Nationale Jeugdorkesten Nederland uit Apeldoorn niet terecht kan bij Fonds Podiumkunsten omdat de deelnemers nog geen professionals zijn. Maar de deelnemers worden door het Fonds voor Cultuurparticipatie gezien als te ver gevorderde amateurs. Daarnaast hebben traditionele disciplines nog altijd meer kans op ondersteuning dan bijvoorbeeld multidisciplinaire aanvragers. Zo is Theater AanZ in Nijmegen met hun sociaal-artistieke profiel moeilijk in hokjes te plaatsen.”

“Het advies van de Raad voor Cultuur biedt mogelijkheden voor meer gelijke kansen voor makers en daarmee tot betere toegang tot cultuur voor het publiek”, stelt Albers. Die dan ook benieuwd is hoe een nieuw kabinet met het advies aan de slag gaat en hoopt dat beleids- en cultuurmakers uit alle regio's bij de uitwerking worden betrokken.

→ Artikel 6

Haags cultuurbeleid en Brusselse normen

Meer dan de helft van alle Nederlandse wetgeving wordt niet alleen in Den Haag maar ook in Brussel gemaakt. Dat geldt in mindere mate voor cultuurbeleid. Toch heeft 'Europa' invloed op hoe er op nationaal niveau wordt gedacht en omgegaan met kunst, cultuur, erfgoed en de creatieve sector. Mede daarom heeft Kunsten '92 middels het Europaplatform aandacht voor 'Europa' en omarmt zij de Europese waarden die – in het verlengde van KUNSTEN2030 – medebepalend zijn voor het Nederlandse culturele ecosysteem. De aanstaande verkiezingen voor het Europese Parlement doen er dus toe.

Toen bekend werd dat Joost Klein de Nederlandse afgevaardigde zou worden voor het Eurovisiesongfestival 2024 haalde zijn lied *Europapa* 1,2 miljoen streams in één dag tijd – een nieuw record. In de aanloop naar het liedjesfestival kregen kranten en tijdschriften geen genoeg van de Friese zanger met zijn spierwitte pony en blauwe schouderpak.

Zijn diskwalificatie in Malmö deed X ontploffen en sindsdien raken we niet uitgepraat over de redenen voor die uitsluiting.

Zoveel interesse voor iets zowel Europees als cultureels is ongekend. Dat op 6 juni de Europese verkiezingen plaatsvinden, lijken maar weinig Nederlanders te weten. Welke rol cultuur speelt in die verkiezingen, is voor de meesten zelfs een non-kwestie, terwijl de invloed van 'Brussel' op het nationale kunst- en cultuurbeleid er wel degelijk toe doet. Dat de stembusgang voor het Europese Parlement niet echt leeft, merken ook De Kiesmannen, een creatief bureau voor maatschappelijke innovatie dat rond verkiezingen probeert jongeren te mobiliseren – of op z'n minst iets politiek bewuster te maken – met theatervoorstellingen, clubnachten en een eigen Academie. "De shows in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen waren binnen één minuut uitverkocht, nu moeten we er echt aan trekken", zegt medeoprichter en directeur **Dylan Ahern**. "Maar uiteindelijk lukt het wel om de zalen in Amsterdam, Utrecht, Nijmegen en Eindhoven te vullen met publiek voor de Grote Europashow. Met muziek, humor en entertainment stomen wij ze in anderhalf uur klaar voor de verkiezingen, zonder dat ze dikke partijprogramma's hoeven te lezen of saai debatten te bekijken. Wij vertellen hoe Europa werkt en wat de standpunten van de verschillende partijen zijn op de belangrijke thema's: veiligheid, economie, klimaat.

Beeld uit *De Grote Europashow - De Kiesmannen*

We zeggen er meteen aan het begin half grappend bij dat we het niet over cultuur gaan hebben want de meeste partijen vinden daar niets over."

Ten onrechte, vindt Ahern. "Ik groeide op met totale Hollywood-dominantie in de bioscoop en op tv, maar tegenwoordig zie je veel meer films en series van Europese makelij. Dat is mede dankzij EU-programma's als Creative Europe. Daarnaast zijn er uitwisselingsprogramma's waardoor creatieve professionals grensoverschrijdend kunnen samenwerken.

Ongeveer de helft van alle Nederlandse wetgeving wordt mede bepaald of grotendeels gevormd via en door de EU, waar Nederland als lidstaat actief aan bijdraagt. Maar de Brusselse invloed verschilt per beleidsterrein, benadrukt Ahern. “Op het gebied van handel en economie is het al snel 80%. Cultuur wordt niet gezien als een EU-competentie en wordt in veel grotere mate overgelaten aan nationale overheden.”

Dat is volgens Ahern een gemiste kans. “Door kunst en cultuur kunnen we onze mede-Europeanen beter leren

Dylan Ahern, medeoprichter De Kiesmannen

kennen – wat zeker belangrijk is als de EU in de nabije toekomst verder uitbreidt. In Nederland is de steun voor Europese samenwerking redelijk groot maar voelt niemand zich echt Europeaan. Maar om Europese problemen effectief te kunnen aanpakken heb je een sterk besef van Europees burgerschap nodig. Kunst en cultuur kunnen een rol spelen in het vormgeven van dat Europese gevoel. Natuurlijk, hier ligt het gevaar van een nieuw Europees nationalisme op de loer, gebaseerd op een witte, Christelijke herkomst. Maar ik denk aan een gedeelde identiteit gebaseerd op gedeelde waarden in plaats van cultureel-etnische kenmerken.”

Doorsijpeleffect

Hoewel Europees beleid op het gebied van kunst en cultuur zich beperkt tot transnationale samenwerking en coproductie is het toch van invloed. Volgens het rapport *Kansen benutten, kansen scheppen* (mei 2023) van de European Cultural Foundation is de Europese steun voor de culturele sector in de periode 2014-2020 gestegen tot €10 miljard. Er zijn inmiddels 21 EU-subsidieregelingen, waar ook Nederland van profiteert. Zo droeg ons land in de periode 2008-2013 een bedrag van € 1,47 miljoen bij aan Europeana, het programma gewijd aan digitaal erfgoed, en kreeg het € 57,77 miljoen terug aan steun (*Kansen benutten, kansen scheppen*, pagina 10).

Verreweg het belangrijkste programma is Creative Europe, dat in 2014 werd gelanceerd en sinds de ingang van de tweede 7-jarige cyclus een budget heeft van € 2,44 miljard. Ook is een aanzienlijk deel van het Recovery and Resilience Fund terechtgekomen bij de kunst- en cultuursector van ons omringende landen. De inzet van dat geld verschilt per lidstaat, weet **Elena Polivtseva**, die als onafhankelijk onderzoeker in Brussel cultuurpolitiek binnen de EU onder de loep neemt. "Landen met een zwakke cultuursector en lage budgetten hebben dat geld gebruikt om de basis op orde te krijgen: infrastructuur renoveren, bibliotheken en collecties digitaliseren, dat soort dingen. Landen met grotere budgetten voor kunst en cultuur hebben meer ingezet op innovatie en hebben de sector met behulp van EU-geld naar een hoger niveau getild."

Belangrijker dan de financiële injecties is volgens Polivtseva het effect dat onderlinge verhoudingen hebben op nationaal beleid.

"EU-beleid wordt gevormd door de lidstaten, waarbij sommige landen met meer zelfvertrouwen hun stempel drukken dan de landen die vooral hun eigen identiteit verdedigen. Maar iedereen verhoudt zich in meer of mindere mate tot de Europese standaard. Als een land in Europese statistieken onderaan bungelt in bijvoorbeeld culturele participatie dan zal er actie worden ondernomen om daar

Elena Polivtseva, onafhankelijk onderzoeker

verandering in te brengen. Niemand wil de slechtste leerling in de klas zijn."

EU-regels en regelingen hebben volgens Polivtseva bovendien direct invloed op de prioriteitstelling op nationaal niveau – een soort doorsijpeleffect. Zij geeft Perform Europe als voorbeeld. "Dat programma voor podiumkunsten zet sterk in op verduurzaming, waardoor er nu ook binnen lidstaten over wordt nagedacht. En zelfs op het gebied van arbeidsmarktomstandigheden in de cultuursector heeft de EU, hoewel er nog geen concrete documenten over zijn geschreven, invloed op de discussies binnen nationale overheden. Groepsdruk werkt. De oprichting

van UNESCO in 1945 heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat de overgrote meerderheid van de VN-lidstaten een Ministerie van Cultuur heeft opgericht.”

Dat cultuur een ondergeschoven kindje is in de verkiezingsprogramma's van de Europese partijen, zoals Dylan Ahern het stelt, is volgens Polivtseva maar gedeeltelijk waar. “Cultuur neemt geen prominente plek in”, geeft zij toe. “Maar het is al veel meer dan bij de vorige verkiezingen in 2019. Zeker drie partijen hebben het bijvoorbeeld over de Europese status van kunstenaars. De European People's Party, die de grootste is en dat waarschijnlijk ook zal blijven, heeft zelfs concrete plannen voor een digitaal museum voor Europees erfgoed. Maar als dat de reikwijdte is van het culturele EU-programma voor de komende vijf jaar dan vind ik dat niet erg opwindend. Het is een terugkijken naar het verleden met nieuwe, hedendaagse middelen. Cultuur zou juist moeten worden ingezet om naar de toekomst te kijken.”

Basisvoorwaarde voor mens-zijn

Ook **Lars Ebert** vindt dat Europees cultuurbeleid ambitieuzer en grootser mag zijn. “De EU heeft weinig tot geen bevoegdheid op het gebied van kunst en cultuur”, constateert de secretaris-generaal van Culture Action Europe, een platform dat 230 Europese cultuurnetwerken en -organisaties, waaronder Kunsten '92, representeert. “Het is te hopen dat bij een volgende uitbreiding van de EU, als alle contracten weer worden herzien, er ook gekeken wordt naar de cultuurparagraaf. Sinds Maastricht 1992, toen Hedy d'Ancona zich hard maakte voor de sector, is er

Lars Ebert, secretaris-generaal Culture Action Europe

weinig – te weinig – steun voor meer dan alleen ‘supporting competences’ van de EU op het gebied van cultuur.”

Problematisch vindt Ebert ook de manier waarop kunst en cultuur in Europees beleid worden geïnstrumentaliseerd. “Binnen Creative Europe staat kunst in dienst van sociale cohesie, gendergelijkheid en digitalisering. En in New European Bauhaus worden architectuur, erfgoed en design ingezet om de doelstellingen van de Green Deal te halen. De sector is zelf medeplichtig aan de instrumentalisering door voor erkenning te strijden via duurzaamheid of gezondheidszorg. Maar kunst en cultuur zouden eerst erkend moeten worden als basisvoorwaarden voor het mens-zijn, autonoom en los van succesfactoren op de korte termijn. Het gaat om het weerbaar maken van de maatschappij. Dat hoeft je in Oekraïne niet uit te leggen. Terwijl het leger daar het territorium verdedigt, houden kunstenaars de maatschappij overeind.”

Tijdens de coronapandemie leefde dat besef ook in de rest van Europa – en misschien zelfs de wereld. Maar toen het virus overwonnen was en we terugkeerden naar ‘normaal’ verdween het weer. “Zonder directe crisis verdwijnt de urgentie”, constateert Ebert. “De cultuursector moet zich bottom-up bewijzen maar zou geholpen zijn met een sterke voorvechter – zoals de Green Deal er door Frans Timmermans van bovenaf is doorgedrukt.”

Een Cultural Deal, die in 2020 voor het eerst werd geformuleerd, begint volgens Ebert met een stevige verhoging van het Europese cultuurbudget. “De Parijse opera’s hebben meer te besteden dan Creative Europe voor de complete EU. En dat is geheel ten onrechte. Binnen de EU zijn 7,7 miljoen mensen werkzaam in de sector – dat is 3,8% van de beroepsbevolking. Zij dragen 4% bij aan het GDP van de EU maar krijgen daar slechts 0,7% van het totaalbudget voor terug. Ter vergelijking: 19% van het EU-budget gaat naar landbouw terwijl die sector slechts 1% bijdraagt aan het gezamenlijke GDP.”

Om dat enigszins recht te trekken, pleit Ebert in een recente brief aan Mario Draghi om een verhoging van de EU-bijdrage aan cultuur tot 2% van het totaalbudget. Draghi werkt momenteel aan het financiële framework dat vanaf 2026 van kracht zal zijn. “Met die 2% komen de EU-cultuuruitgaven op € 24 miljard. Daarmee krijgen niet alleen de transnationale programma’s meer slagkracht maar kan er ook geld gaan naar projecten binnen nationale lidstaten.”

“Ruk naar rechts”?

Voor zwevende kiezers of iedereen die meer informatie wenst, heeft Culture Action Europe een voting pack gepubliceerd op haar website. Hier worden de standpunten van de deelnemende partijen uit de doeken gedaan en

vergeleken. De aandacht voor kunst en cultuur verschilt van partij tot partij.

Het verkiezingsprogramma van de socialisten komt niet verder dan de constatering dat "het recht op cultuur een fundamentele voorwaarde is voor democratie". De groenen koppelen kunst en cultuur aan ecologische en maatschappelijke doelen, in het bijzonder (geestelijke) gezondheidszorg. De Christen-Democratische European People's Party zet in op een Digital Museum of European Culture. Binnen de liberale fractie is een tweedeling te zien in het denken over kunst en cultuur. De Alliance of Liberals and Democrats for Europe Party besteedt geen enkele aandacht aan het onderwerp terwijl de European Democrats, de kleinste liberale fractie, juist zeer concrete plannen heeft. Zij pleiten voor een vermenigvuldiging van het cultuurbudget met factor tien en stellen dat er voor iedere euro die aan veiligheid wordt uitgegeven er ook eentje naar kunst en cultuur moet gaan. De partij maakt zich bovendien hard voor een Europese status voor kunstenaars en een cultuurpaspoort waarmee EU-burgers tegen gereduceerde tarieven theaters, musea en andere kunstinstellingen kunnen bezoeken.

De Identity and Democracy Party, waarbinnen rechtse en extreemrechtse partijen zich hebben verenigd, ziet kunst en cultuur vooral als middel om de etnisch-culturele Europese identiteit te versterken. De peilingen wijzen hen aan als de grote winnaar van de komende verkiezingen, een extrapolatie van de nationale verkiezingsuitslagen in onder andere Hongarije, Italië en Nederland. Dylan Ahern van De Kiesmannen onderschrijft die verwachting maar relativeert de zo vaak aangehaalde 'ruk naar rechts'. "De EPP en de sociaaldemocraten blijven hoogstwaarschijnlijk de grootste partijen maar zullen in de toekomst vaker over rechts moeten regeren. Het zal moeilijk zijn de progressieve agenda van de afgelopen vijf jaar vol te houden. Ook voor kunst en cultuur valt weinig constructiefs te verwachten."

Volgens Lars Ebert gaat het vooral om de personele invulling van de commissies. "Cultuur is een populair dossier onder extreemrechtse Europarlementariërs omdat ze hier hun identitaire agenda kunnen uitdragen. Een sterke voorzitter van het Cultuur Comité is daarom zeer gewenst – evenals een sterke Eurocommissaris. Wij hebben al een voorzet gedaan door mee te denken over de benodigde competenties voor die functie. We hopen ook dat kunst en cultuur wordt ondergebracht bij innovatie. Dat maakt de post interessanter voor zwaargewichten."

Elena Polivtseva verwacht niet dat er direct zal worden bezuinigd op het EU cultuurbudget, maar hoopt op een vernieuwing van de New European Agenda for Culture. "Er zijn veel initiatieven, maar het ontbreekt aan een rode draad. Er is behoefte aan een consistent verhaal, dat duidelijk maakt wat Europese cultuur eigenlijk inhoudt en waar het zwaartepunt ligt. Ieder tijdperk heeft zijn eigen cultuuruiting. In de Renaissance was dat de schilderkunst en in de jaren '60 van de vorige eeuw rock 'n' roll en de tegencultuur. Maar wat is de cultuuruiting van onze huidige tijd? Het kan toch niet zo zijn dat dat stopt bij het New European Bauhaus of het Eurovisiesongfestival?"

KUNSTEN 2030

Op weg naar cultuurzaamheid

KUNSTEN2030

Op weg naar cultuurzaamheid

**Hoe ziet onze wereld er in 2030 uit? –
Een visie op een nieuwe culturele en
creatieve sector.**

Anno 2030 is de Nederlandse kunst en cultuur sterker dan ooit. Geen gefragmenteerd eilandrijk meer maar een onderling sterk verbonden en maatschappelijk diepgewortelde sector. Geen als elitair beschouwde niche maar een door iedereen gekoesterd domein dat reikt van toneel en musea tot het nieuwe circustheater, de streamingdiensten en de Efteling. Niemand laat zich er nog op voorstaan niets met cultuur te hebben, omdat het een vrijwel vanzelfsprekend onderdeel is van iedereen's leven. Nederland heeft anno 2030 de nieuwe invulling van cultuur en haar betekenis omarmd.

En de politiek?

Ook de politiek heeft cultuur omarmd, inclusief de partijen aan de randen van het politieke landschap. Dat heeft onder andere te maken met de onmisbare rol die kunst en cultuur spelen bij het tackelen van de grote vraagstukken van deze tijd. Van eenzaamheid onder ouderen en jeugdcriminaliteit tot de energietransitie, klimaatdoelstellingen en de verduurzaming van de economie – kunstenaars, ontwerpers, acteurs en schrijvers zetten al hun verbeeldingskracht en creativiteit in om met innovatieve en effectieve oplossingen te komen. In Den Haag heeft het ministerie van OC&W allang niet meer het 'monopolie' op kunst en cultuur. Ook de ministeries van Sociale Zaken en Economie beschouwen de culturele en creatieve sector als essentiële spelers met een unieke bijdrage.

Dat konden we ons tien jaar hiervoor amper voorstellen. Maar toen werd de collectieve beweging geboren die cultuur naar het hart van het politieke denken en de samenleving bracht. De destructieve gevolgen van de pandemie aan het begin van het decennium gaven het beslissende duwtje richting gedegen zelfonderzoek naar hoe de sector weerbaarder, opener en gezonder zou kunnen worden.

Het zelfonderzoek

Het blootleggen van de 'cultuur binnen de cultuur' was enerzijds pijnlijk maar anderzijds hoopvol.

Het zelfonderzoek van de culturele en creatieve sector verduidelijkte dat het ingenieuze netwerk van non-hiërarchische verbindingen binnen het ecosysteem van de sector sterker moesten worden. Het gaat om de relatie tussen kunstenaars, creatieven, en instellingen, tussen de sector en de overheid, tussen kunstenaars onderling en – niet in de laatste plaats – tussen de sector en het publiek. Die relaties moesten vanzelfsprekender, logischer en weerbaarder worden, niet meer ter discussie staan maar het uitgangspunt zijn voor verdere ontwikkeling – niet alleen van de cultuursector maar van de hele samenleving.

En bij analyse alleen bleef het in 2022 niet. Een programma om de kunst- en cultuursector te transformeren en haar maatschappelijke, economische en politieke potentie te activeren, werd gelanceerd. Onder de vlag KUNSTEN2030 werden zes doelen geformuleerd met bijbehorende acties en interventies. Met die roadmap als leidraad werd de creatieve sector omgevormd tot een gezonde, toegankelijke en solidaire sector. Eentje die het vertrouwen geniet van een overheid die haar als partner ziet en een publiek dat op haar vertrouwt als rijke en onmisbare bron van inspiratie, ontspanning en zingeving. Een sector die middenin het hier en nu staat, en actief bouwt aan wat komen gaat.

Over de totstandkoming van dit document

KUNSTEN2030 is op instigatie van Kunsten '92 gestart in januari 2021. We zaten met zijn allen midden in de coronacrisis. Het was een tijd waarin niets meer vanzelfsprekend was en de noodzaak van kunst in ons leven als het ware opnieuw werd ontdekt. Vernieuwers zagen kansen, pioniers startten nieuwe initiatieven. Concrete innovaties zoals online platforms en het streamen van voorstellingen ontplooiden zich in een hoog tempo.

Naast enthousiasme, daadkracht en flexibiliteit, was er echter ook moedeloosheid, financiële onzekerheid en verdriet om de mooie projecten die in duigen vielen. Er was behoefte aan een wenkend perspectief, aan een toekomstbeeld waarin de rol van het ecosysteem dat de culturele en creatieve sector vormt een nieuwe betekenis krijgt.

Als vereniging wilden we graag een waardevolle bijdrage leveren aan het gesprek over de toekomst van de culturele en creatieve sector. In de New Creative Deal hadden we samen met de Federatie Creatieve Industrie onze ambities al bij het nieuwe kabinet neergelegd: een samenhangend beleid voor de hele culturele en creatieve sector, met onbelemmerde toegang voor iedereen, een grotere maatschappelijke rol en een krachtige infrastructuur.

Maar was het niet logisch en wenselijk dat de culturele en creatieve sector zelf de handschoen oppakte? Aan de

hand van een programma, ontworpen door Jeroen van Erp, ontwerper en bestuurslid van Kunsten '92, zijn de ideeën van mensen in de sector in kaart gebracht en mogelijke paden ontwikkeld om doelen te bereiken. "Kunst zit overal. Kunst is denk ik de meest autonome transformerende kracht in de maatschappij.", aldus Meta Knol, kunsthistorica/bestuur Kunsten '92.

In het voorjaar van 2021 organiseerden we een aantal online en fysieke workshops. We hebben met in totaal meer dan honderd professionals uit alle hoeken van de culturele en creatieve sector – van opleidingen tot instellingen, van kunstenaars tot beleidsmakers – gewerkt aan de verkenning van de weg naar een robuuste en weerbare sector. We hebben ook een flink aantal experts van buiten de sector uitgenodigd om mee te doen.

Deze bijeenkomsten leverden een schat aan toekomstbeelden, visies en interventies op. Daaruit hebben we met een kleine groep experts zes domeinen gedestilleerd, waarlangs we de reis naar een glanzend 2030 willen maken. Je kan ze zien als gidsende principes. Het benoemen en expliciet maken van deze zes principes moet worden gezien als een startpunt voor debat, als bron om uit te putten voor de vormgeving van een nieuw stelsel voor de culturele en creatieve sector.

Uit de vele ideeën hebben we een aantal interventies geselecteerd. Deze vormen samen de aanknopingspunten voor een veranderagenda voor de komende jaren. We nodigen iedereen uit om ook de eigen strategische visie en langetermijnplannen langs deze wegwijzer te leggen om zo voort te bouwen op deze visie. Kunsten '92 gaat zelf ook met de resultaten van dit project opnieuw kijken naar een visie en een strategie voor de korte, de middellange en de lange termijn. Wat voor u ligt is dus niet een agenda van Kunsten '92 zelf, maar de inspiratie voor debat en visievorming in de komende periode.

Jeroen van Erp | Workshop KUNSTEN2030

KUNSTEN2030

Zes gidsende principes

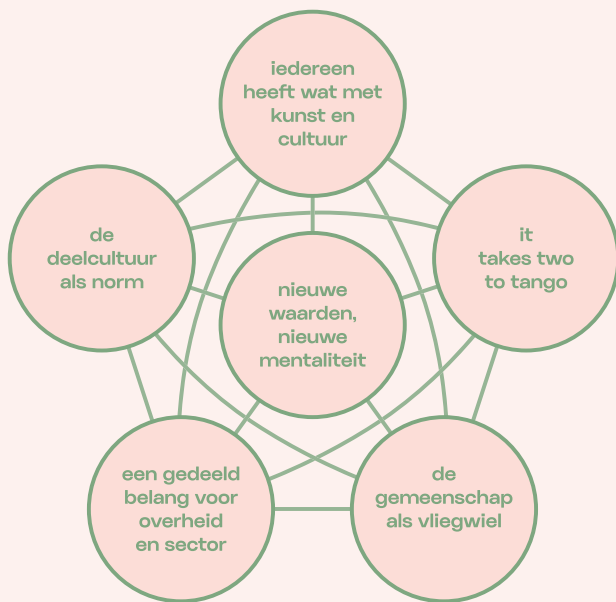
KUNSTEN2030 moet worden gezien als een inspiratiebron die voeding biedt voor veranderingsprocessen in de culturele en creatieve sector en de context waarbinnen zij opereert. De richting wordt bepaald door zes gidsende principes, handvatten of uitgangspunten die worden geconcretiseerd door interventies.

De gidsende principes kunnen ook gezien worden als de fundering onder het nieuwe systeem, het weerspiegelt de idealen en motieven van het handelen. Om deze tastbaar te maken zijn per principe interventies bedacht, ingrepen in het systeem anno nu om de doelstelling van 2030 te realiseren.

De zes gidsende principes zijn:

1. Iedereen heeft wat met kunst en cultuur
2. Nieuwe waarden, nieuwe mentaliteit
3. De kracht van het ecosysteem – It takes two to tango
4. Vertrouwen bouwen: overheid en sector erkennen gedeeld belang
5. De gemeenschap als vliegwiel voor een rijke cultuur
6. De deelcultuur als norm

De zes gidsende principes – KUNSTEN2030

1. Iedereen heeft wat met kunst en cultuur

Binnen het sterk versnipperde politieke landschap, zowel landelijk als op gemeentelijk niveau, is anno 2022 een diepgewortelde aandacht voor kunst en cultuur al lang geen vanzelfsprekendheid meer. En als het dat nog wel is, staat het meestal niet erg hoog op de prioriteitenlijst. Kunst en cultuur worden vaak gezien als 'extraatje' of 'luxe' en soms zelfs gediskwalificeerd als elitaire hobby.

Maar cultuur is relevant voor de hele maatschappij. Niet omdat we vinden dat ze dat moet zijn maar omdat ze nu eenmaal onbewust tot diep in de haarvaten van die maatschappij is doorgedrongen, vaak in gedaanten die niet altijd als zodanig worden herkend. De reikwijdte van cultuur gaat van Netflix tot Nemo, van *Indian Film Festival* tot *Into the Great Wide Open*, van Dreetje tot Disney+, van Zwart Licht tot Zwarte Cross.

**“De kunstinjectie in de
onderwijzersopleiding betekent niet
alleen dat scholieren andere kennis
krijgen overgedragen, maar ook op
een andere manier”**

Marieke Vegt

Interview

Marieke Vegt

directeur/bestuurder Stichting Kunst & Cultuur

“Vroeger konden Pabo-studenten met slechts twee uur cultuuronderwijs leerkracht worden. Maar bij de opleidingen aan de Stenden Hogeschool en Hanze Hogeschool is cultuuronderwijs niet meer facultatief. Dat is te danken aan directies die begrijpen hoe belangrijk de rol van kunst en cultuur is, maar de impulsregeling muziekonderwijs voor Pabo's heeft ook geholpen. Er is nu een minor cultuuronderwijs en een muziekspecialisatie.”

Als directeur/bestuurder van Stichting Kunst & Cultuur in Groningen en Drenthe heeft Marieke Vegt een actieve lobby gevoerd om kunst en cultuur een vaste plek te geven in de pedagogische opleidingen. Er is sinds vijf jaar niet alleen een verplicht vakkenpakket maar kunst en cultuur spelen ook vakoverstijgend een rol. “Geschiedenis en erfgoedonderwijs gaan hand in hand”, vertelt zij. “En er is een verbinding met technisch onderwijs in de vorm van media-kunst en een digitaal art lab.”

De kunstinjectie in de onderwijzersopleiding betekent niet alleen dat scholieren andere kennis krijgen overgedragen, maar ook op een andere manier. “Er wordt veel meer

gedacht vanuit het kind en het creatieve proces, en minder vanuit methodes. De docent is minder gericht op pure kennisoverdracht maar stelt zich meer op als coach van het leerproces.”

“We hadden tijdens corona even flink wind tegen”, erkent Vegt. “De werkdruk van onderwijzers nam toe, externe experts mochten niet de scholen in en culturele instellingen waren gesloten. Maar er zijn oplossingen gezocht, zoals bijscholing voor externe docenten om hybride onderwijs te geven, en de resultaten waren verbazingwekkend goed.”

Op schoolniveau wordt gemonitord hoe het staat met de visie op cultuuronderwijs, de deskundigheid binnen de school, de ontwikkeling van een leerlijn en de opbouw van een netwerk. “Hoe meer samenhang er is, hoe hoger de kwaliteit van het cultuuronderwijs. Toen we begonnen zaten we op gemiddeld niveau 2 uit 4 maar inmiddels is het gemiddelde al 3.”

Het doel is om het begrip cultuur een andere invulling te geven, om het op een andere manier te laden. Het is allang niet meer beperkt tot wat vroeger ‘hoge cultuur’ werd genoemd. Cultuur anno 2030 is een breed en inclusief begrip, dat voor iedereen van toepassing is. “Er hoort in

mijn perceptie een minder grote slotgracht te zitten tussen de kijkers en de makers”, aldus Farid Benmbarek, Straight Shooter Company/Top Notch/bestuur Kunsten '92. De beste manier om de alomtegenwoordigheid van cultuur aan te tonen, is te bedenken hoe de wereld eruit zou zien zonder ontwerpers, muzikanten, kunstenaars of andere creatieven. Dan zou onze leefomgeving zijn gereduceerd tot efficiënte betonblokken, televisie zou een grauwe eenheidsworst worden en onze kleding een combinatie van lappen en zakken. Maar ook op kleiner, meer persoonlijk niveau zou het ontbreken van een cultureel leven voelbaar zijn. Geen voorbeelden voor het maken van TikTok-filmpjes, bijvoorbeeld, of films en muziek waar je je als tiener aan kunt spiegelen.

Natuurlijk zijn er vele gradaties tussen erkende topkunst en de creatieve uitingen van amateurs, maar al die lagen hangen met elkaar samen en hebben elkaar nodig. Zonder brede voedingsbodem van de harmonie geen solisten voor het Concertgebouworkest. Maar die topmusici hebben op hun beurt een publiek met enige muzikale affiniteit nodig om hun prestaties te waarderen. Een bloeiend cultureel en creatief klimaat gaat iedereen aan. Omdat we er allemaal onderdeel van uitmaken maar ook omdat het de basis vormt voor een gezonde samenleving.

Interventie #1.1 Van 'STEM' naar 'STEAM'

Kunst als essentieel lesdomein op alle scholen

In het Verenigd Koninkrijk loopt een stevige lobby om 'Art' in curricula op te nemen als essentieel lesdomein, naast Science, Technology, Engineering & Math (STEM wordt STEAM). Gevolg is dat kunst gezien wordt als vanzelfsprekend en onmisbaar onderdeel van de maatschappij. Ook in Nederland moet kunst- en cultuureducatie tot de kernactiviteiten van het primair, voortgezet, middelbaar en speciaal onderwijs worden gerekend.

Om dit te realiseren moet de sector het gesprek aangaan met de politiek, ook (of vooral) met partijen aan de randen van het politieke spectrum. De invloed van deze partijen op lokaal niveau zal de komende jaren alleen maar toenemen.

Interventie #1.2 Ontwikkel een breder begrip van kunst en cultuur

Door kinderen op de basisschool een bredere blik op kunst en cultuur mee te geven, en vooral door zelf cultureel actief te zijn, wordt het een nieuwe vanzelfsprekendheid. Daarnaast is de rol van kunst en de ontwikkeling van

1. Iedereen heeft wat met kunst en cultuur

creatief denken een belangrijke voorwaarde voor een gezond leerproces voor ieder kind. Een breder cultuurbegrip bij kinderen werkt bovendien door bij de ouders.

Het ontwikkelen van een breder begrip van kunst en cultuur begint bij het curriculum op de PABO's. Van daaruit ontstaat een beweging die via scholen ook ouders bereikt.

Interventie #1.3 Verlaging van drempels

Verlaging van drempels tot musea, theater, filmhuizen en opleidingen, cursussen en amateurclubs

Niet iedereen heeft genoeg geld in de buidel om de huidige entreegelden en ticketprijzen te kunnen betalen; mensen met een fysieke beperking kunnen soms gebouwen niet in of het aanbod niet tot zich nemen omdat een doventolk, bordjes in braille en dergelijke ontbreken; weer andere groepen voelen zich buitengesloten door de uitstraling als wit, mannelijk, heteroseksueel bolwerk waar zij zich niet in herkennen. Meer regelingen en arrangementen die deze drempels wegnemen zijn nodig om kunst en cultuur voor iedereen toegankelijk te maken.

Interventie #1.4 Gebruik de kracht van kunst en design bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken

Neem kunstenaars, ontwerpers en andere creatieven mee in de ontwikkeling van programma's gericht op bijvoorbeeld duurzaamheid, innovatie en zorg. Gebruik hun innovatieve en creatieve kracht om de grote maatschappelijke uitdagingen van onze tijd te tackelen.

Met de New Creative Deal, die Kunsten '92 en de Federatie Creatieve industrie op 2 maart 2021 hebben gelanceerd, breken we al een lans voor de inspiratie en innovatieve kracht van de sector. Maar dit kan verder worden uitgebreid. Te denken valt aan programma's voor krimpregio's die worden ondersteund door OC&W en EZ. Een programma als Tijd van je leven van de GGZ in West-Brabant is een goed voorbeeld van samenwerking tussen gezondheidszorg en kunstenaars om eenzaamheid bij ouderen te bestrijden. En ontwerpersplatform What Design Can Do komt met innovatieve visies op en oplossingen voor klimaatverandering.

Tot onze grote vreugde heeft het nieuwe kabinet in het coalitieakkoord aangegeven de intentie te hebben de creatieve sector in te schakelen bij het oplossen van de grote maatschappelijke uitdagingen. Daarbij gaat het om creatieve bijdragen op systeemniveau waarbij onder andere de zogenaamde KEM's (Key Enabling Methodologies) een rol spelen, maar bijvoorbeeld ook de rol die tentoonstellingen spelen bij collectieve beeldvorming. Zo legt de tentoonstelling Revolusi! in het Rijksmuseum onze 'koloniale blinde vlekken' bloot en laat het Museum van de Geest ons nadenken over wat normaal is als het gaat om geestelijke gesteldheid.

Een manier om bovenstaande in te vullen is een loket voor 'ongezochte oplossingen' (unsolicited proposals). De overheid kan dan buiten bestaande regelingen en programma's de mogelijkheid bieden om oplossingen te ontwikkelen voor problemen die nog niet als zodanig zijn erkend of benoemd.

V.l.n.r.: Fleur Mooren, Tarik Yousif, Anne Breure |
Workshop KUNSTEN2030

2. Nieuwe waarden, nieuwe mentaliteit

Een nieuwe tijd vraagt om aangepast gedrag van alle actoren in het systeem. De culturele en creatieve sector heeft daar zelf al stappen in gezet door het ontwikkelen van de Fair Practice Code, die draait om de waarden solidariteit, transparantie, diversiteit, vertrouwen en duurzaamheid. Het initiatief heeft er onder andere toe geleid dat 'fair pay', een eerlijke betaling voor werk, stevig op de agenda van de politiek, belangenbehartigers en instellingen is komen te staan.

Dit waardensysteem vraagt echter ook om een nieuwe houding. De contouren daarvan zijn al zichtbaar. We zien de kunstenaars van de toekomst ontstaan die niet alleen vanuit persoonlijke drijfveren werken maar ook als onderdeel van een collectief. In balans: autonoom en verbonden.

Het doel is dat in 2030 iedereen binnen de sector door-drongen is van het waardenstelsel zoals geformuleerd in de Fair Practice Code en het in praktijk brengt.

“Er is een nieuwe generatie kunststudenten opgestaan die veel meer collectief werkt, vanuit wederkerigheid in plaats van ego”

Annet Lekkerkerker

Interview

Annet Lekkerkerker

vicevoorzitter College van Bestuur Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

“Het oude idee van de kunstenaar als geniaal individu met de status van een godheid kan bij het grofvuil. Er is een nieuwe generatie kunststudenten opgestaan die veel meer collectief werkt, vanuit wederkerigheid in plaats van ego. Ook op het gebied van sociale veiligheid is veel veranderd. MeToo en Black Lives Matter hebben daar aan bijgedragen, maar zeker ook de onthullingen over The Voice. Studenten weten gelukkig beter vertrouwenspersonen te vinden en dingen aan te kaarten.”

De Amsterdam Hogeschool voor de Kunsten speelt daar volgens Annet Lekkerkerker, vicevoorzitter van het College van Bestuur, goed op in. “Maar we zijn er nog niet”, geeft ze toe. “Sociale veiligheid gaat over structuur en cultuur. Structuur wordt bepaald door de aanwezigheid van bijvoorbeeld een klachtenregeling die vindbaar en transparant is, dat er vertrouwenspersonen zijn. Cultuur gaat over dingen uitspreken, elkaar aanspreken en het gesprek aangaan over de vraag: wat zijn grenzen? Dat vergt voortdurend onderhoud. Het is een continu uitwisselen van

verwachtingen en ervaringen, en alleen dan kunnen er verschillen bestaan, binnen gerespecteerde kaders.”

“Binnen het onderwijs krijgt dat invulling in de vorm van trainingen over bijvoorbeeld inclusie of de omgang met verschillende culturen. Niet alleen voor de studenten maar ook voor de docenten. Wij zijn een lerende organisatie.”

De waarden die worden overgebracht moeten studenten niet alleen tijdens hun academietijd helpen, maar juist ook in het werkzame leven daarna. In een sector waar een bijzonder grote groep meteen als zelfstandig ondernemer aan de slag gaat, is zelfredzaamheid en zelfbewustzijn belangrijk. “Studenten moeten weten hoe ze met elkaar en anderen omgaan, nu en in de beroepspraktijk, en tot uitdrukking kunnen brengen wat ze waard zijn”, stelt Lekkerkerker.

Leider- en ondernemerschapsvaardigheden overbrengen valt echter niet altijd mee, weet ze uit ervaring. “Tijdens de studie bieden we veel ondernemerschapsonderwijs aan, maar studenten zijn dan toch vaak primair gericht op hun hoofdvak. Daarom hebben we voor alumni de site BeroepKunstenaar opgericht met veel praktische informatie over de beroepspraktijk en organiseren we AHK Starters Cafés waar net afgestudeerden elkaar kunnen ontmoeten en trainingen krijgen aangeboden.”

We streven in 2030 naar een open en inclusieve sector. Waar iedereen die zich in het veld professioneel wil ontwikkelen, de kans krijgt. De basis ligt bij de kunstvakopleidingen, waar de selectie- en beoordelingsmethodieken eerlijk, veilig en aangepast aan de tijd moeten zijn. Studenten nemen de waarden die zij tijdens hun opleiding ontwikkelen hun hele professionele leven mee, naar selectiecommissies in het professionele, postacademische leven, naar samenwerkingsverbanden en naar relaties van mentorschap en advies. Dat alles resulteert uiteindelijk in een cultuurverandering binnen de sector.

Interventie #2.1 Maak beoordelingen transparanter en verbreed het perspectief

Het waardenstelsel dat de basis vormt voor de Fair Practice Code kan hier worden ingezet. De Fair Practice Code wordt verankerd in selectie- en beoordelingsmethodieken van vakopleidingen, media, adviescommissies van financiers, instellingen en ook van het publiek op bijvoorbeeld de social media.

Wellicht ontstaat er een beoordelings- en selectieprotocol, een eerlijke, consistente gemeenschappelijke richtlijn voor het beoordelen van kwaliteiten. Een richtlijn niet alleen voor de academies maar ook voor de Raad voor Cultuur, publieke en private fondsen, sponsors, curatoren, programmeurs en programmamanagers, journalisten en publiek. Een richtlijn ook die kwaliteit niet ziet als één vastomlijnd ideaal maar als een begrip dat op meerdere manieren kan worden ingevuld, afhankelijk van context en perspectief.

Interventie #2.2 Aanpassing curriculum vakopleidingen 21ste-eeuws leiderschap

Studenten zijn de toekomst. Daarom is het zo belangrijk om bij hen te beginnen met het ontwikkelen van gezonde leiderschapsstijlen en -vaardigheden, iets wat op veel vakopleidingen op dit moment onderbelicht is. In curricula van de opleidingen moet meer aandacht komen voor het ontwikkelen van programma's voor 21ste-eeuws leiderschap waarbij de waarden van fair practice centraal staan. Ongezonde machtsverhoudingen, ongewenste omgangsvormen, integriteitschendingen en gebrek aan diversiteit kunnen worden benoemd en aangepakt aan de hand van de Fair Practice Code.

V.l.n.r.: Margreet Wieringa, Rosa Asbreuk, Gerbrand Bas
Workshop KUNSTEN2030

3. De kracht van het ecosysteem – It takes two to tango

Tijdens de coronaperiode werd pijnlijk duidelijk dat musea, theaters en andere instellingen makkelijker met de crisis konden omgaan dan makers. Terwijl makers en instellingen sterk van elkaar afhankelijk zijn, opereren ze los van elkaar. Ook vanuit subsidiestromen worden ze in de regel apart benaderd. De recente ervaringen tonen dat de makers die minder verankerd zijn in het beleid, harder getroffen worden als het niet goed gaat. Kwetsbaarheid wordt vaak genoemd als voorwaarde van kunstproductie, maar een stevigere borging in de netwerksamenleving is in de toekomst onontbeerlijk.

Het doel is om instellingen en makers dichter tot elkaar te brengen door 'zachte afhankelijkheden' te creëren. Op die manier worden ze gelijkwaardiger aan elkaar. De makers krijgen een grotere stem in en meer invloed op het reilen en zeilen van het culturele en creatieve ecosysteem en de instellingen krijgen een grotere verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van dat ecosysteem.

“We zijn wel één sector en je wilt niet het gevoel hebben de kaas van elkaars brood te eten”

Rosa Asbreuk

Interview

Rosa Asbreuk

medeoprichter Theatertroep en medeoprichter Platform Aanvang!

“Vooral mijn leeftijdsgenoten, de young professionals van in de dertig, hebben moeite met aanhaken bij het bestaande systeem”, zegt Rosa Asbreuk, die zelf in 2011 medeoprichter was van Theatertroep. “Dat merkten we al voor corona. Er zat een nieuwe subsidieronde voor de podiumkunsten aan te komen en het was duidelijk dat er niet genoeg geld zou zijn voor iedereen. Maar we zijn wel één sector en je wilt niet het gevoel hebben de kaas van elkaars brood te eten. Daarom richtten we Platform Aanvang! op en organiseerden we een solidariteitsavond met vierhonderd mensen, van de kleine organisaties tot de BIS-gezelschappen.”

Tijdens corona kreeg die avond vervolg in de vorm van online bijeenkomsten, om kennis en inzichten te delen, en de eenzaamheid van het lockdownbestaan wat te verlichten. “Dat mondde uit in Het Goede Gesprek, waarin we het iedere keer met een diverse groep professionals uit de sector hebben over belangrijke onderwerpen. Op het Fringe Festival ging het bijvoorbeeld over de open call-cultuur en tijdens het Cement Festival over onderhandelen vanuit een afhankelijke positie.”

Maar solidariteit en delen moet volgens Asbreuk verder gaan dan kennis. “Theatertroep deelt decors en een vrachtwagen met de gezelschappen Discordia en Het Barre Land. Als we ergens optreden koken we ook voor de artiesten die in de andere zaal optreden. Het gaat om meer familiale gevoelens, een bepaald soort zachtheid waarmee we tegenwicht willen bieden aan de what’s in it for me-houding.”

Dat Theatertroep daarin nog een uitzondering is, weet Asbreuk. “Als andere gezelschappen ons vragen of ze onze projectplannen mogen inzien dan is het antwoord altijd ja. Maar toen wij net begonnen en andere gezelschappen vroegen om voorbeelden, werd de helft van de verzoeken afgewezen.”

Dit kan alleen als de sector stopt met denken en handelen in termen van losse elementen (oftewel ‘silo’s’) en de netwerkgedachte omarmt. Kunst stopt niet bij de grens van de eigen praktijk. Iedereen die in de culturele en creatieve sector werkt, is onlosmakelijk verbonden met een groter geheel en is daarmee afhankelijk van anderen. Projecten worden niet meer alleen geïnitieerd door grote instellingen maar ook door individuele kunstenaars, die elkaar opzoeken en tijdelijke verbindingen aangaan om bottom-up initiatieven te ontplooiën die soms uitmonden in grote projecten.

Het behoort bijvoorbeeld tot de mogelijkheden dat kunstenaars een project indienen in samenwerking met een ziekenhuis.

De culturele infrastructuur is een netwerk en de onderlinge verbondenheid is een kracht. De kwaliteit en veerkracht van het systeem wordt gedefinieerd door de onderlinge verbindingen en niet door de individuele spelers.

Interventie #3.1 De keten en de samenwerkingsvormen in de keten staan centraal

Subsidies en andere gelden komen nu ten goede aan individuele kunstenaars, ontwerpers, instellingen, gezelschappen, musea of andere organisaties. De financiering is georganiseerd langs de lijnen van de silo's. Om dit te doorbreken zou een deel van het geld ten goede moeten komen aan vormen van samenwerking.

Dit gebeurt nu al op kleine schaal. Bij de Regeling Talentontwikkeling van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie worden jonge ontwerpers gekoppeld aan instellingen of bedrijven. Het fonds opereert hier als makelaar.

Er wordt geld beschikbaar gesteld wanneer er een match is. Hier zijn hele interessante en creatieve nieuwe combinaties te bedenken en fondsen kunnen hierbij een aanjagende rol spelen.

Interventie #3.2 Vier het ecosysteem

Organiseer een evenement dat de kracht van het ecosysteem zichtbaar etaleert. Een soort Dutch Design Week voor alle kunstdisciplines waarbij de verbindingen tussen de verschillende spelers zichtbaar worden. Platforms als de Dutch Design Week of Eurosonic Noorderslag zorgen al jaren voor een bundeling van krachten, synergie en media-aandacht binnen een specifiek deel van de sector. Het zou geweldig zijn als er een dergelijk initiatief voor alle kunstvormen gezamenlijk zou komen, mogelijk gericht op showcases om nieuwe samenwerkingsvormen en presentaties te laten zien.

Dit is ook het podium om vragen te stellen. Wat er nodig is om kunstenaars meer ruimte te geven en meer kennis over de vorm waarin ze kunnen werken? Hoe kan het cultuurbeleid daar ruimte voor bieden? Met andere woorden: hoe creëren we een ruimte voor ontwikkeling die niet geïnstitutionaliseerd is en makers in een keurslijf dwingt?

V.l.n.r.: Hicham Khalidi, Lennart van der Meulen

Workshop KUNSTEN2030

4. Vertrouwen bouwen: overheid en sector erkennen gedeeld belang

De samenwerking tussen de overheid (het ministerie van OC&W, regionale en lokale overheden) en de culturele en creatieve sector wordt gekenmerkt door ingewikkelde en stroperige procedures als het gaat om financiering en/of subsidiëring. In andere sectoren is deze relatie anders, veel soepeler. De reden daarvoor staat beschreven in de toelichting bij de Fair Practice Code 2018: "Anders dan in veel andere sectoren in de samenleving is het in de cultuur en in de creatieve sector – net als bijvoorbeeld in de wetenschap – moeilijk om inspanning, taken en arbeid direct te relateren aan kwaliteit en kwantitatieve 'output' met een meetbaar rendement. In plaats van afrekenen op 'output' is vertrouwen in 'outcome', toewijding, kwaliteit en intentie een noodzakelijke waarde en voorwaarde voor succes."

“Ik ken organisaties die tien, vijftien keer zijn gecontroleerd in één jaar tijd. Dat komt de relatie niet ten goede”

Ernestine Comvalius

Interview

Ernestine Comvalius

voormalig directeur Bijlmer Parktheater en directeur Theater Krater

“Er is in de kunstsector grote behoefte aan vertrouwen van de overheid en de sector heeft dat vertrouwen ook verdiend. Maar de overheid treedt nog altijd controlerend op. Ik ken organisaties die tien, vijftien keer zijn gecontroleerd in één jaar tijd. Dat komt de relatie niet ten goede.”

Ook als eerste directeur van het Bijlmer Parktheater moest Ernestine Comvalius jarenlang vaak en uitgebreid verantwoording afleggen tegenover subsidieverleners. Ze vergelijkt het met de bureaucratische controlemechanismen in de bijstand en gezondheidszorg, maar constateert dat het in de cultuursector extreem negatief uitpakt. “Want teveel vanuit controle werken dooft de creativiteit.”

Zelf voelde ze het verantwoordingskeurslijf pas losser worden toen Bijlmer Parktheater werd opgenomen in de Amsterdamse basisinfrastructuur. “Dat gebeurde op het moment dat men inzag dat theaters in de periferie een belangrijke rol te vervullen hebben. Toen zijn we echt gaan groeien en konden we toekomstgericht gaan denken in plaats van alleen maar overleven.”

Comvalius pleit voor minder papieren rompslomp en meer zelfregulering van de sector. “Nu hanteren verschillende overheden verschillende formulieren. Dat kan veel efficiënter door ze op elkaar af te stemmen. Overheden moeten ook meer steunen op koepelorganisaties als de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten.”

Het kritisch tegen het licht houden van controlemechanismen moet volgens Comvalius gepaard gaan met een transformatie van het subsidiestelsel. “De huidige cyclus van vier jaar is te kort. Zes jaar zou mooi zijn maar acht jaar nog beter, met evaluaties tussendoor. En dan niet instellingen afrekenen op cijfertjes maar de maatschappelijke impact meten en die afzetten tegen de missie van een organisatie.”

Het doel is een sterke en duurzame vertrouwensband op te bouwen tussen overheid en sector, met het behoud van hoge kwaliteit kunst en cultuur als inzet. De overheid gaat nu zo ver in verantwoordingsverplichtingen dat de sector verstart en vastloopt in procedures. We streven naar een sector die makkelijker en vrijer kan opereren, zonder voorbehoud.

Het publieke belang van de culturele en creatieve sector wordt in 2030 breed erkend en is een kernverantwoordelijkheid van het kabinet. Vrijwel iedereen vindt het vanzelfsprekend dat de innovatieve kracht en inspirerende rol van de sector hard nodig zijn bij het oplossen van de grote vraagstukken van de 21ste eeuw en het verbeteren van het maatschappelijk welzijn. Overheden en de sector hebben elkaar nodig. “Het innovatiesysteem is gebaseerd op high trust”, aldus Gerbrand Bas, secretaris Federatie Creatieve Industrie.

In 2030 worden instellingen niet meer afgerekend op het percentage eigen inkomsten of behaalde doelen op een afvinklijstje. Dan staan impact en outcome, inspanning, talent en arbeid centraal. Beoordeling vindt plaats binnen een gelijkwaardige relatie die gebaseerd is op vertrouwen en een gedeeld begrip van ‘return on investment’.

Interventie #4.1 Ontwikkel een duurzaam cultuurstelsel

Het bestaande subsidiesysteem met iedere vier jaar nieuwe aanvraagrondes waarvoor iedere keer nieuwe voorwaarden gelden, gaat op de schop. Het wordt vervangen door een beoordelingssysteem gebaseerd op enerzijds hardere cijfers (bijvoorbeeld satellietrekeningen, CBS-

statistieken die aangeven waar de groei zit, verbindingen met andere beleidsdomeinen die periodiek worden herijkt) en anderzijds een divers subsidie- en aanbestedings-systeem.

Van belang is dat er naar samenhang binnen het gehele bestel kan worden gekeken. De rol van de Raad voor Cultuur en andere beoordelaars van aanvragen wordt hierop aangepast.

De financieringssystematiek richt zich meer op outcome en impact dan op output. Ook hierbij staat de bijdrage aan of het effect op het ecosysteem centraal in het gesprek hierover. Instellingen hoeven niet meer iedere vier jaar door een hoepeltje te springen. Monitoring en visitatie, waarbij een grotere verantwoordelijkheid bij de sector zelf ligt, staan in de nieuwe benadering centraal.

Peer-to-peer review wordt onderdeel van een wijder ver-takt systeem, dat beter aansluit bij de rol van instellingen, makers, culturele ondernemers en de community.

Overheden ontwikkelen financieringsinstrumenten en een opdrachtenbeleid dat aansluit bij de ontwikkelingen in het culturele en creatieve veld en die een brede inzetbaarheid van kunstenaars en instellingen mogelijk maken.

V.l.n.r.: Sewan Mumcuyan, Annabelle Birnie, Caspar Nieuwenhuis, Margriet Schavemaker, Ingejan Ligthart Schenk | Workshop KUNSTEN2030

5. De gemeenschap als vliegwiel voor een rijke cultuur

Een complex systeem kenmerkt zich niet door de afzonderlijke actoren, spelers of partijen, maar door de verbindingen die zij met elkaar aangaan. De belangrijkste verbinding is die tussen de sector en het publiek. Maar bezien vanaf een afstandje moeten we concluderen dat de culturele en creatieve sector meer geïsoleerd staat dan wenselijk is. Een groot deel van de Nederlandse bevolking 'heeft niets met kunst', 'voelt zich niet aangesloten' en beschouwt zichzelf niet als deel van het systeem.

Het doel is een innovatieve interactie met het publiek te creëren, eentje waarbij de sector voortdurend in gesprek is met het publiek. Netwerken van makers en burgers halen gezamenlijk geld binnen waardoor in de samenleving een hoge mate van betrokkenheid bij kunst en cultuur ontstaat en vertrouwen in de zin en effectiviteit van de sector. Meer en andere groepen burgers komen op deze manier in contact met kunst en cultuur. Meer financiële middelen voor kunst en cultuur voorkomen uitholling van de sector en bevorderen kwaliteit. Hiermee is een toenemende publieke betrokkenheid een vliegwiel voor kunst en cultuur.

“Wat we kunnen doen voor de gemeenschap staat permanent op de agenda”

Farid Benmbarek

Interview

Farid Benmbarek

managing director van Straight Shooter Publishing

“Vorige week nog kregen we een mailtje van een loopbaan-coördinator op een MBO, die zich zorgen maakte over een student audiovisuele media die dreigde over te schakelen op deeltijd omdat hij een kind kreeg. Hij vroeg ons of wij niet advies wilden geven, hem misschien wat werk konden toeschuiven. Dat verzoek hebben we heel serieus in het MT besproken.”

Dit voorbeeld laat zien hoe de afstand tussen publiek en muzieklabele de afgelopen jaren veel kleiner geworden, stelt Farid Benmbarek, managing director van Straight Shooter Publishing, de uitgeverij van muzieklabele Top Notch en Noah’s Ark. “In het verleden zaten er poortwachters tussen, van de radio, tijdschriften en kranten. Er werd gecommuniceerd via een adres van een fanclub. Tegenwoordig is de communicatie veel directer en laagdrempeliger via social media, YouTube en mail. We leven in de meest democratische tijd ooit.”

Toen Top Notch fuseerde met het grote Universal Music werd een speciale taskforce voor sociaal geëngageerde projecten opgericht en was er een medewerker die zich

uitsluitend hiermee bezighield. “Wat we kunnen doen voor de gemeenschap staat permanent op de agenda. Er wordt regelmatig over gepraat in het MT. Zo zijn we een stageplek voor veel MBO-opleidingen en geven studenten vaak het voordeel van de twijfel.”

De lijst non-profit projecten waar het label zich aan verbindt, is lang. “In het kader van de Zondagsschool ontvangen we kinderen uit minder geprivilegieerde wijken op kantoor en laten we zien wat we hier doen. We hebben eens met de opbrengst van een nummer SOS Kinderdorpen gesteund en artiesten van het label treden op bij de kerstdiners van daklozen. We doen dingen door heel Nederland en soms ook over de grens. Zo zijn we een project gestart onder de naam van Feis, de rapper die drie jaar geleden werd vermoord, om waterputten te slaan in het Marokkaanse dorp van zijn grootouders.”

Het publiek is niet alleen consument maar ook inspiratiebron en ‘mede-mogelijkmaker’. Hoe je je als instelling of maker verhoudt tot de buitenwereld beperkt zich niet tot publieksbereik of een educatieprogramma, maar speelt ook in op ideeën en behoeften in de maatschappelijke omgeving en biedt ruimte om ‘mee te doen’.

Duurzame verbindingen tussen instelling, maker en sociale omgeving vormen het cement en het fundament van de praktijk. Kunst, impact, inkomen en betrokkenheid hebben direct invloed op elkaar. De gemeenschap is het vliegwiel voor een florierende cultuursector, in regio's, steden, dorpen en wijken. Betrokkenheid van de gemeenschap is een van de belangrijkste randvoorwaarden voor een breed maatschappelijk draagvlak voor kunst en cultuur.

**Interventie #5.1 Bevorder het
gemeenschapsdenken en maak instellingen
meer sensitief voor publiek en context**

Het reilen en zeilen van culturele instellingen wordt vaak bepaald door cultuurexperts, bestuurders en/of toezicht-houders. Zorg ervoor dat instellingen die gefinancierd zijn met publiek geld een afvaardiging uit de lokale gemeenschap betrekken bij de governance en het vaststellen van beleid. Geef de community een stem in wat er gebeurt in bijvoorbeeld een museum of bij een theatergezelschap. Leg als het gaat om de koers en invulling verbindingen met de gemeenschap. Het zal een wederkerig effect hebben en de organisatie sterker maken.

**Interventie #5.2 Inzet van burgerbudgetten
en kunstaandelen mogelijk maken,
coöperaties opzetten, vernieuwde collectieve
marketing en fundraising**

In de culturele sector is het coöperatieve denken nog niet doorgedrongen. Terwijl instellingen die gefinancierd zijn met publiek geld toch beschouwd kunnen worden als 'van ons allen'.

**Interventie #5.3 De relatie tussen kunst en
publiek centraal stellen bij delen van data**

Laat instellingen als theaters en musea hun publieksdata en lokale netwerken zo veel mogelijk delen met de gezelschappen en kunstenaars die de content leveren en maak afspraken over het gebruik van die data.

V.l.n.r.: Willem van Zeeland, Imara Limon, Anna Noyons, Francesco Veenstra | Workshop KUNSTEN2030

6. De deelcultuur als norm

“Veel gebouwen staan het grootste deel van de dag leeg. Door samen te werken voorkom je dat en zorg je voor kruisbestuiving.” Dat was te lezen in Het Financiële Dagblad van 26 juni 2021. In de wereld van het vastgoed begint de deelcultuur langzaam door te dringen. Als het gaat over ruimte en tijd valt immers goed te becijferen wat de mogelijke opbrengst zou kunnen zijn. Maar dat idee van een mogelijke opbrengst zou ook kunnen worden toegepast op kunst, dat in meerdere opzichten een vorm van kapitaal is.

“We ontdekten dat als je mensen op de juiste manier aanspreekt, je een oneindige bron van wederkerigheid en bereidheid tot helpen aanboort”

Anna Noyons

Interview

Anna Noyons

social designer en oprichter Ink Social Design Studio

“Schaarste is een oninteressant concept. Het werkt concurrentie in de hand en staat delen en het vormen van een gemeenschap in de weg.”

Anna Noyons kan het weten. Op het door haar mede ontwikkelde deelplatform Peerby, waar inmiddels een kwart van alle Nederlandse huishoudens bij is aangesloten, overstijgt het aantal aanbieder de vragers ruimschoots. Zij kreeg voor elkaar wat veel voorgangers niet lukte. “Eerdere platforms boden ook een marktplaats aan voor gratis dingen, waarbij ze leden vroegen foto’s van hun statafels, accuboor of keukentrapje te uploaden met een korte beschrijving. Ze hadden wel veel leden maar weinig transacties. Mensen hebben geen zin in al dat werk. Wij hebben het omgedraaid en werken vraaggestuurd. We ontdekten dat als je mensen op de juiste manier aanspreekt, je een oneindige bron van wederkerigheid en bereidheid tot helpen aanboort.”

De kunst- en cultuursector zou hiervan kunnen leren. Mits het zijn focus verlegt, stelt Noyons. “Instituten en makers zijn nu nog vooral gericht in het optimaliseren van hun

relatie met de subsidiegever en niet met het publiek. Maar ze krijgen ook niet het vertrouwen van de fondsen om te experimenteren met het opbouwen van een community. Er is zelfs sprake van een perverse prikkel omdat bij een groter publieksbereik de steun verminderd wordt.”

Daardoor is de sector nog teveel gericht op schaarse middelen en ontstaat er geen echte gemeenschap. “Delen moet genormaliseerd worden, zowel binnen als buiten de sector”, vindt Noyons. “Iemand die bijvoorbeeld de hele dag spreadsheets zit in te kloppen bij ABN AMRO, vindt het fantastisch om rapper Dizzy te helpen met zijn financiën. Mensen willen ergens bij horen. Dat hebben wij gemerkt toen we een crowdfundingactie deden voor Peerby. Binnen 24 uur hadden we ons doel al bereikt. Mensen zeiden: Peerby is een geluksmachine, ik voel me er een beter mens door.”

Het doel is het delen van assets in het culturele ecosysteem tot uitgangspunt maken. Op die manier kunnen meer mensen profiteren van een surplus aan ruimte, tijd en materialen.

Met publiek geld gefinancierde middelen worden zo aan een grote groep ter beschikking gesteld. Theaters en onderwijsinstellingen mogen niet meer leeg staan, media

en ruimte worden onderling gedeeld, en elke stad stelt 5% van de ruimte beschikbaar als speelruimte voor experiment. We geloven in de opbrengst van het delen van gebouwen, kunstwerken, camera's, busjes en ander 'kapitaal' met elkaar.

De culturele deelmaatschappij betekent een diepere verbinding met de maatschappij. Door de middelen, gebouwen en kunst als deelbaar goed te behandelen, stelt de sector zich letterlijk meer open naar de samenleving. Veel mensen profiteren van ruimte, tijd en materiaal. Cultuur is van iedereen en de cultuursector stelt zich open naar iedereen.

Interventie #6.1 **Creëer een Art BnB**

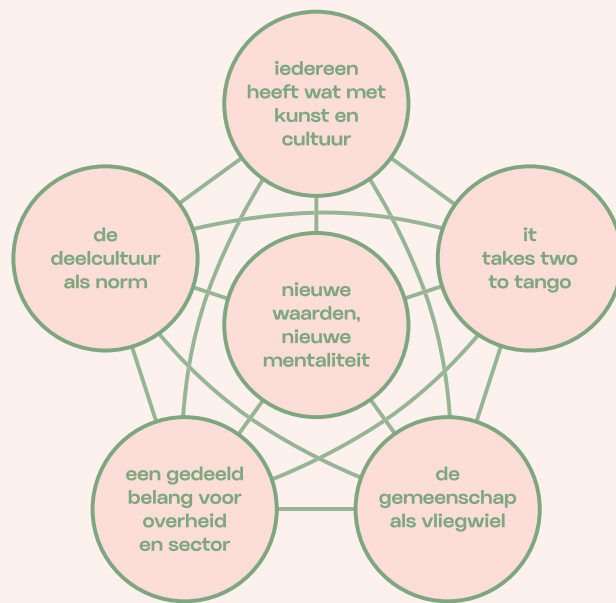
Dit is géén kunstuitleen maar een website waarop faciliteiten, ruimtes, apparatuur en eventueel expertise en kennis ter beschikking wordt gesteld. En dat allemaal binnen het domein van de culturele en creatieve industrie. Delen als norm, gunnen als houding. Het participeren hierin zou verplicht moeten worden gesteld aan instellingen die opereren op basis van publiek geld. Een plan voor het ter beschikking stellen van assets wanneer de organisatie er zelf geen gebruik van maakt, is een randvoorwaarde voor subsidie.

Interventie #6.2

Open de depots

De depots waren tot voor kort gesloten bastions. Daar komt inmiddels langzaam verandering in zoals bij het Depot van Museum Boijmans Van Beuningen. Depots die open zijn voor publiek en professionals genereren een waaier aan effecten. Om te beginnen een breder besef van wat zich allemaal in de depots bevindt. Met de digitalisering van collecties was daar natuurlijk al een begin mee gemaakt. De depots fysiek openstellen voegt daar een laag aan toe. Instellingen krijgen ook een beter beeld van elkaars depots wat stimulerend kan werken om kruisbestuiving tussen collecties tot stand te brengen. Ook zal het openstellen van de depots het publieke debat aanwakkeren over de vraag wat allemaal in een depot moet blijven en waarom? Daarnaast zal het groepen geïnteresseerden met specifieke passies aanmoedigen om in actie te komen – denk bijvoorbeeld aan onderwerpen als Indonesië of het koningshuis.

Jeroen van Erp

“Het idee van KUNSTEN2030 ontstond toen de pandemie de wereld bij haar strot had en de culturele en creatieve sector aan de beademing lag. Op een moment dat de toekomst geheel onzeker was en we met z'n allen toch ook even van de leg waren kostte het geen moeite om enthousiasme te vinden voor het idee van een deltaplan voor de sector. De gedachte van het ontwikkelen van een dergelijk plan werd niet geheel zonder scepsis ontvangen maar in de van oudsher verdeelde en versnipperde sector werd het nog nooit zo belangrijk gevonden als nu. Er was en is dan ook meer dan ooit duidelijk sprake van een voelbaar gedeeld belang.

Gedurende 2021 en de eerste helft van 2022 werd gewerkt aan de ideeën en het wenkende vergezicht dat hierboven is geschetst. Met de nodige hordes natuurlijk omdat de gewenste fysieke workshops in eerste instantie niet door konden gaan, mensen onverwacht moesten afhaken door dat ze geveld waren door corona of zich bezig moesten houden met plots opdoemende calamiteiten. We zijn er dan ook trots op dat er nu een plan ligt met onderliggende waarden en een voorstel voor nieuwe structuren.

Over de inhoud: we zijn ons ervan bewust dat een aantal hedendaagse urgente thema's zoals inclusiviteit en duurzaamheid niet expliciet geadresseerd worden en het is helaas te verwachten dat ze nog steeds relevant zullen zijn in 2030. Ze zijn echter wel degelijk verankerd in de nieuwe waarden en de beoogde gewenste structuren. De beoogde effecten van de voorgestelde interventies sturen op een inclusievere sector, breder verankerd in de maatschappij en duurzaam in de kern. We zien het gedachtegoed van KUNSTEN2030 als complementair ten opzichte van de goede bewegingen die nu al plaatsvinden.

Tussentijdse presentaties en kijkjes in de keuken hebben geleerd dat er veel enthousiasme is voor het plan maar minstens net zoveel vragen. We beschouwen dit plan dan ook als de proloog van een langlopend traject waarbij het creëren van eigenaarschap van de ideeën en interventies de eerste prioriteit heeft. Het wil nieuwe en hoopvolle perspectieven bieden. Het is de ambitie om draagvlak te creëren bij beleidsmakers en de politiek. Het zou in onze ogen het fundament moet worden voor toekomstig beleid voor de culturele en creatieve sector. Alleen dan is er een kans dat in 2030 binnen de sector de contouren van dit plan en de effecten ervan terug te vinden zijn. Daarnaast is het niet in beton gegoten en hopen we op een continu breed debat over wat goed zou zijn voor de sector en het algemene welzijn van Nederland.”

Aan de workshops namen deel:

Marcel Kampman, Imara Limon, Jan Zoet,
Hester Alberdingk Thijm, Meta Knol, Anna Pedroli,
Francesco Veenstra, Rosa Asbreuk, Fred Boot,
Sandra den Hamer, Anna Noyons, Willem van Zeeland,
Margreet Wieringa, Martijn Paulen, Gerbrand Bas,
Ramon de Lima, Anna Efficers, Annabelle Birnie,
Astrid Prummel, Marlies Timmermans, Caspar Nieuwenhuis,
Ingejan Ligthart Schenk, Margriet Schavemaker,
Sanne Scholten, Sewan Mumkuyan, Viktorien van Hulst,
Els van der Plas, Karel Loeff, Jon Heemsbergen,
Adriana Strating, Christianne Mathijzen, Fleur Mooren,
Jasper Kraaijeveld, Marischka Leenaers, Dago Houben,
Mirjam Moll, Albert Barth, Cathelijne Broers, Tarik Yousif,
Paul Stork, Ruben Brouwer, Anoeek Nuyens,
Ferry Roseboom (J), Tiddo Visser, Nicolas Mansfield,
Inge Imelman, Kristin de Groot, Lennaert van der Meulen,
Lotte van den Berg, Monique Busman, Naomi Velissariou,
Kai van Hasselt, Sepp Eckenhaussen, Liesbeth Bik,
Hicham Khalidi, Ernestine Comvalius, Farid Benmbarek,
Ruben Israel, Bernadette Stokvis, Amanda Boomstra,
Ailing Eelman, Hilde Smetsers, Jenny Mijnhijmer,
Christian Pfeiffer, Bastiaan Vinkenburg, Sandra den Hamer,
Peter Hendriks, Liesbeth Bonekamp, Berend Schans,
Carolien Labib, Marieke Vegt, Pepijn Zurburg,
Susanne Feiertag, Floor Ziegler, Simon van de Berg,
Jet Broertjes, Floor Oudshoorn, Alexander Buskermolen,
Nathalie Hartjes, Zineb Seghrouchni, Gable Roelofsen

Deze tekst kwam tot stand onder redactie van Jeroen van Erp en Pien van Gemert, in samenwerking met Marianne Versteegh, Edo Dijksterhuis, Merijn Hillen.

V.l.n.r.: Marianne Versteegh, Jeroen van Erp, Pien van Gemert, Wendy van Os, Leanne Hoogwaerts, Heleen Alberdingk Thijm

Colofon

Amsterdam, juni 2024

Tekst KUNSTEN2030

Jeroen van Erp, Pien van Gemert,
Marianne Versteegh | Kunsten '92

Tekst artikelen

Edo Dijksterhuis

Fotografie

Ivo van der Bent, Daniel/Drowsu, Dirk Gillisen,
Heleen Haijtema, Jona Harnischmacher,
Sascha van den Kerkhove, Anna van Kooij,
Koen Langen, Luna van der Laan,
Max Pinckers, Jonas Staal, Andreas Terlaak

Website en grafisch ontwerp

OVERHAUS, ontwerp en communicatie

Druk en distributie

Drukkerij Leijten

Kunsten '92
Herengracht 62, 1015 BP Amsterdam
info@kunsten92.nl
www.kunsten92.nl

